Бутун дунё пролетарлари, бирлашингиз!

Қишлоқ ҲАҚИҚАТИ

1990 йил 19 декабрь
ЧОРШАНБА
№ 289 (5.082).

Ўзбекистон Коммунистик партияси Марказий Комитетининг газетаси

1974 йил 1 январдан буён нашр этилади ◆ Душанбадан ташқари ҳар куни чиқади ◆ Баҳоси 3 тийин

ССЖИ халқ депутатларининг тўртинчи Съездида

ТАШВИШ ВА УМИД БИЛАН

Жамиятдаги ҳозирги мураккаб аҳвол давлатчиликни чуқур ислоҳ қилишни, янги Иттифоқ шартномаси тузишни кечиктириб бўлмаслигини тақозо этмоқда. Шундай вазиятда 17 декабрь куни Москвада ССЖИ халқ депутатларининг тўртинчи Съезди очилди.

ССЖИ Олий Кенгашининг Раиси **А. И. Лукьянов** съездни оча туриб, ССЖИ халқ депутатлари тўртинчи Съездини тайёрлашга оид барча ишларни депутатлардан махсус тузилган тайёргарлик комиссияси олиб борганлигини айтди. Комиссияга барча иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятлар, мухтор тузилмаларнинг вакиллари, Олий Кенгаш қўмиталарининг ҳамда унинг палаталари доимий комиссияларининг раислари Олий Кенгашда ва съездда ташкил этилган барча депутатлар гуруҳининг вакиллари, жамоат ташкилотлари ва ҳаракатларининг намояндалари кирдилар.

А. И. Лукьянов 2.240 ССЖИ халқ депутатидан съезд ишида қатнашиш учун 1.909 халқ депутати келганлигини маълум қилди. Бу съезд мажлислари иш тартибига кўра, қонуний ҳуқуққа эга эканини билдиради. Съездда ҳамма иттифоқдош мухтор жумҳуриятлар, бошқа мухтор тузилмалардан вакил бўлган депутатлар иштирок этмоқдалар.

Съезд ишида ССЖИ Президенти, ССЖИ Вазирлар Кенгашининг Раиси, ССЖИ ҳукуматининг, ССЖИ Конституциявий назорат қўмитасининг аъзолари, Олий Кенгаш сайлайдиган ва тайинлайдиган ҳамда съезд тасдиқлайдиган бошқа мансабдор кишилар қатнашмоқдалар.

Съездга иттифоқдош ва мухтор жумҳуриятлар Олий Кенгашларининг, мухтор вилоятлар ва округлар халқ депутатлари Кенгашларининг раислари, шунингдек, жамоатчиликнинг кўпгина вакиллари таклиф этилдилар.

ССЖИ халқ депутатларининг тўртинчи Съезди очиқ деб эълон қилинади. Совет Иттифоқи Гимни янграйди.

ССЖИ Фанлар академияси радиотехника ва электроника илмгоҳининг директори, депутат **Ю. В. Гуляев** нутқи юзасидан депутатлар Кремлнинг Съездлар саройида овоз беришнинг янгиланган электрон системасини назорат қилувчи депутатлар гуруҳи таркибини тасдиқладилар.

Одесса давлат дорилфунунининг ректори, депутат **И. П. Зелинский** съезд Раёсатининг таркиби тўғрисидаги таклиф билан чиқди. Раёсат кўпчилик овоз билан тасдиқланди.

Шундан кейин съезд ишчи органларни тузишга киришди.

Парламент аъзолари съезд котибиятини туздилар.

А. И. Лукьянов делегатларни Олий Кенгашнинг съезд кун тартиби ва иш тартиби тўғрисидаги таклифлари билан таништирди. У масалаларни съезд муҳокамасига танлаб олиш чоғида Олий Кенгашнинг комиссиялари ва комитетларида, депутатлар гуруҳларида катта тайёргарлик ишлари ўтказилганлигини таъкидлади. ССЖИ Олий Кенгаши 8 та масалани съезд муҳокамасига қўйишни тавсия этди.

Мамлакатдаги аҳвол ҳамда вужудга келган танг ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий вазиятни бартараф этиш тадбирлари тўғрисида ССЖИ Президентининг маърузасини муҳокама қилиш съезд ишида асосий ўринни эгаллаши лозим. ССЖИ Конституциясида, мамлакатдаги аҳвол тўғрисида Президент ҳар йили маъруза қилиши зарурлиги кўзда тутилган.

Иттифоқ шартномаси концепцияси ва уни тузиш тартиби тўғрисидаги масала ҳам кун тартибидаги муҳим масаладир.

ССЖИ Олий Кенгаши ССЖИ Конституциясига ўзгартишлар киритиш тўғрисидаги масалани съезд кун тартибига қўйишни тавсия этади.

Бешинчи ва олтинчи бандлар иккита қонун лойиҳасига тааллуқлидир. Булар — умумхалқ овоз бериши (референдум) тўғрисидаги Қонун лойиҳаси ва ССЖИ халқ депутатини чақириб олиш ҳақидаги Қонун лойиҳасидир.

Навбатдан ташқари учинчи Съезддан кейинги сайланган ССЖИ халқ депутатлари ваколатларини эътироф этиш тўғрисидаги, шунингдек, ССЖИ Бош прокурорини ва ССЖИ Бош давлат ҳакамини тасдиқлаш тўғрисидаги масалаларни кун тартибига киритиш таклиф этилди.

Сўнгги масала — ССЖИ Олий Кенгаши таркибини янгилаш, алмаштириш тўғрисида.

Сессияда, шунингдек, съездга тайёргарлик комиссиясининг иши давомида Съезд кун тартиби муҳокама қилинган пайтда айрим халқ депутатлари бошқа масалаларни кун тартибига киритиш тўғрисида таклифлар айтдилар, деди раислик қилувчи. Жами 600 тадан кўпроқ таклиф киритилди. Кун тартиби барча жумҳуриятлар, депутатлар гуруҳлари билан батафсил келишиб ва мувофиқлаштириб олинди, ССЖИ Олий Кенгашида ҳар томонлама муҳокама қилинди.

Депутат **С. З. Умалатова** ССЖИ Президентига ишончсизлик билдириш тўғрисидаги масалани биринчи банд қилиб қўйишни таклиф этди. У ўз таклифини ахлоқсизлик, ёвузлик, қаҳр-ғазаб, жиноятчилик мамлакатни қамраб олган вазиятда одамдан унинг имкониятидан кўпроқ нарсани талаб қилиб бўлмаслиги билан изоҳлади. Президентга биз қанчадан-қанча ҳуқуқ ва ваколатлар бердик, лекин натижа бўлмади, деди у.

Депутат **Ю. И. Гниенко** «Иттифоқ» гуруҳи номидан кун тартибини асосан маъқуллашни ҳамда уни ССЖ Иттифоқи ва федерация субъектларининг мустақиллиги тўғрисидаги масала билан тўлдиришни таклиф этди. Бундан ташқари, аввалги съездлар берган, бироқ, бажарилмай қолган топшириқларнинг тақдирига қайтиш, шунингдек, мамлакатнинг ташқи сиёсати тўғрисида ССЖИ ташқи ишлар вазири ва мамлакатда давлатга қарши ва иқтисодий зараркунандалик фаолиятини олиб бораётган сиёсий кучлар мавжудлиги тўғрисида ССЖИ Давлат хавфсизлик қўмитаси раисининг ахборотини тинглаш зарур, деб ҳисоблайди у.

Депутат **И. И. Заславский** ҳокимиятни «сайлаб қўйилган демократик идоралар»га, энг аввало, жумҳуриятлар парламентларига ва улар тузган жумҳуриятлараро идораларга топшириш йўли билан ҳозирги тузилмани аста-секин ўзгартириш ташкилий жиҳатини кун тартибига киритишни таклиф этди.

Кун тартиби тасдиқланишини ёқлаб чиққан депутат **В. И. Лисицкий** ушбу таклифни танқид қилди. Депутат **А. С. Мякота** ҳам ана шу таклифни ёқлади.

Депутатлар **Н. И. Тимашова, С. Н. Ҳожиев, А. Н. Мурашев**ларнинг нутқларида съездда қандай масалаларни ҳал этиш зарурлиги тўғрисидаги масалага нисбатан бир-бирига зид нуқтаи-назарлар ўз аксини топди. Жумладан, референдум ва депутатларни чақириб олиш тўғрисидаги қонунларни келгуси съездда муҳокама қилиш, бунинг ўрнига эса халқ хўжалигидаги талофотларни тугатиш тадбирлари тўғрисида мамлакат ҳукуматининг маърузасини ва жиноятчиликка қарши кураш тўғрисида Ички ишлар вазирлигининг ахборотини тинглаш кераклиги ҳақида фикр билдирилди. Иттифоқ шартномаси концепциясини муҳокама қилишни кун тартибига киритиш тўғрисидаги масала ҳам мунозарага сабаб бўлди.

Кун тартибига оид қисқа, уч минутлик нутқларда уни ССЖИ Олий Кенгаши таклиф этган изчиллик билан тасдиқлаш керак, деган фикр устунлик қилди. Нотиқлар кун тартибини бошқа бир қанча масалалар билан тўлдириш лозим, деган мулоҳа-

(Давоми учинчи бетда).

СЎЗДАН ИШГА ЎТАЙЛИК, ҚАТЪИЯТ БИЛАН ОЛҒА БОРАЙЛИК

М. С. ГОРБАЧЕВнинг ССЖИ халқ депутатлари IV Съездидаги маърузаси

Халқ депутатлари, ўртоқлар!

Мамлакатдаги ҳозирги аҳвол оғир. Иқтисодиётдаги, ижтимоий ва сиёсий соҳалардаги, айниқса миллатлараро муносабатлардаги инқироз жараёнлари ҳозирча кучайиб бормоқда. Барқарорлик ва тартибга путур етди, буни ҳар бир киши, ҳар бир оила, меҳнат жамоалари, бутун мамлакат ҳис этиб турибди. Жамиятда ҳозирги кундан ҳам, келажакдан ҳам хавотирлик ошмоқда. Мана шундай вазиятда марказий, жумҳурият ва маҳаллий ҳокимият идоралари, айниқса ижроия ҳокимият идораларининг ишидан норозилик кучаймоқда. Қайта қуриш йўли тўғри танлаб олинганми, кўзланган мўлжаллар ва мақсадлар ҳақми, йўлдан озганимиз йўқми, деган саволлар тез-тез берилмоқда. Одамлар рўй бераётган воқеаларнинг сабабларини тушуниб олишни, унинг моҳиятини англаб етишни ҳоҳлайдилар. Буларнинг ҳаммаси жуда жиддий масалалардир, дарҳақиқат, биз қалтис пайтни бошдан кечиряпмиз. Биз беш йил бурун бошлаган ва мамлакатни чуқур янгилаш учун, умуман бутун дунёда шарт-шароит яратган буюк иш хавф остида қолганлиги равшан кўриниб турибди.

Шу муносабат билан аввало қуйидагиларни айтиб ўтмоқчиман. Ҳа, ҳақиқатан ҳам ҳозир бизга жуда қийин бўляпти. Биз оғир аҳволга тушиб қолдик. Қайта қуриш йўлида чигалликлар учрамоқда, у объектив ва субъектив тарздаги ҳаддан ташқари катта тўсиқларни уқубат билан бартараф этиб бормоқда. Вазият кўп жиҳатдан инқирознинг чуқурлиги билан изоҳланади. Жамиятимиз 1985 йилдан анча аввалроқ инқироз ҳолатига тушган эди. Вазият инсонпарвар, халқчил социализм йўлида биз амалга ошираётган ислоҳотларнинг беҳад катталиги ва мураккаблиги билан ҳам изоҳланади, албатта.

Аммо гап фақат шундагина эмас. Қайта қуриш давомидаёқ мамлакат раҳбарияти катта хато ва янглишишларга йўл қўйди. Биз жамият инқирозининг чуқурлигини етарли баҳоламаган эдик. Иқтисодий ва сиёсий ислоҳотларни ўтказишда пухта ўйланмаган, пала-партиш қарорлар ҳам қабул этилди. Етилиб келаётган хавф-хатарни ҳамиша ҳам ўз вақтида, тўғри баҳолай олмадик, уларнинг салбий ҳодисаларга айланиб кетишига йўл қўймаслик мақсадида қатъият билан ҳаракат қилмадик.

Мана шундай бўлди. Бу — биз учун, қолаверса бутун жамиятимиз учун ҳам оғир сабоқдир. Аммо биз ваҳимага тушмаслигимиз, вужудга келган қийинчиликлар тазйиқи остида саросимага тушмаслигимиз, довдираб қолмаслигимиз керак. Энг муҳими эса — ҳақиқатан ҳам жиддий хавф-хатарларни бартараф этиш учун ҳаракат қилишимиз, қайта қуриш туфайли очилган имкониятлардан фойдаланишимиз лозим. Бундай имкониятлар эса жуда катта.

Қайта қуриш жамиятга эркинлик ва демократияни берди, миллион-миллион кишиларнинг орзу-умидлари, узоқ вақтгача писанд қилинмай келинган манфаатларни, ўзгартишларни тез амалга ошириш борасидаги зўр иштиёқини қулф урдириб юборди. Бу — ғоят катта ғалабадир ва, аминманки, ривожланишнинг ҳозирги қийин даврида ўзгартишларнинг кенг йўлига чиқиб олишнинг ҳал қилувчи омилидир.

Биз неча ўн йиллар давомида жамиятни бўғиб келган тоталитар, буйруқбозлик — маъмуриятчилик системасининг тиргакларини синдириб ташладик. Инсоннинг манфаатларини рўёбга чиқариш, уни ишлаб чиқариш воситаларининг ва ўз меҳнати натижаларининг хўжайинига айлантириш, ташаббусга кенг йўл очиш учун мулкчилик муносабатларини ўзгартиришга киришдик. Шу омил ҳам, агар бу йўлдан қатъият билан бориладиган бўлса, мамлакат ижтимоий-иқтисодий тараққиётининг бутун ривожланишига жуда катта таъсир ўтказишига аминман.

Биз кўпмиллатли давлатни ривожлантиришга юзаки ёндашишга барҳам бердик, барча халқларнинг миллий тикланиш йўлини очдик.

Биз ҳеч қачон мана шундай фикр эркинлигини билмаган эдик. Энди бошқача фикрлаганлиги учун ҳеч ким таъқиб этилмайди. Оммавий қатағонларнинг қурбонлари оқланди. Ватан ва жаҳон маданиятининг халқдан яшириб келинган бойликлари унга қайтариб берилди.

Биз ташқи сиёсатимиз билан халқаро вазиятни соғломлаштиришга ҳал қилувчи даражада кўмаклашдик. Бошқа давлатлар билан биргаликда жаҳон ядро уруши хавфини даф қилдик. Аскарларимиз Афғонистондан қайтиб келдилар, бу нарса энди ҳеч қачон такрорланмаслигига аминман. Ички ривожланиш учун қулай ташқи шароит яратилди. Қуролланиш пойгасини тўхтатиш натижасида кўп миқдордаги маблағларни халқ эҳтиёжларига сарфлай бошлаймиз.

Вужудга келган вазиятнинг нақадар мураккаблиги ва хатарли эканлигини кўриб турган бўлсам ҳам, қандай мақсад кўзланишидан қатъи назар, ваҳима уруғини сочаётганларга, тўғри ечимларни вазминлик билан дадил излашга ва ҳақиқий турмуш талабларига мувофиқ иш тутишга ҳалақит бераётганларга қатъиян қарши чиқаётганимнинг боиси ҳам мана шу. Ҳозир бирдан-бир оқилона сиёсат шундан иборатки, инқирознинг чуқурлашишини биргаликдаги куч-ғайрат билан тўхтатиб қолиш, заифликларимизни, жамиятда намоён бўлган салбий тамойилларни бартараф этмоқ керак. Шу тариқа бир—бир ярим йил ичида мамлакатни янгиланиш йўлидан нормал, соғлом ривожланиш уфқига олиб чиқиш лозим.

Жамиятдаги кайфият айни шу йўлда ўзгариб бормоқда. ССЖИ Олий Кенгашида шу йил 17 ноябрь куни мамлакатдаги аҳвол тўғрисида таклиф этилган чора-тадбирлар дастури муҳокама қилиниб, қарор қабул этилганлигидан кейин бу кайфият айниқса сезилиб қолди. Одамлар бу қарорни вужудга келган вазиятни ўзгартириш йўлида қатъий амалий қадамлар қўйиш сари дадил бурилиш деб тушунмоқдалар. Ҳозир бутун мамлакат съездимизга қараб турибди. Съезд бир қанча масъулиятли қарорларни қабул қилиши, шу жумладан ижроия ҳокимият идораларининг тузилишини ўзгартириши, ССЖИ Конституциясига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиши лозим. Энг муҳими эса бизнинг ҳаракат қилиш йўлидаги азму-қароримизни тасдиқлаши лозим. Шу кунларда биз съезд ишини халқнинг орзу-умидларини оқлайдиган тарзда ташкил қилишимиз керак.

I.

Депутат ўртоқлар! Ҳозир инқирозни бартараф этиш учун энг зарур тадбир мамлакатда тартиб ўрнатишдир. Бу нарса ҳокимият тўғрисидаги масалага бориб тақалади. Қаттиққўл ҳокимият, интизом бўлса, қарорларнинг ижроси назорат этилса, шундагина озиқ-овқат таъминотини нормал йўлга қўйишга ҳам, жиноятчилар бўғзига арқон солишга ҳам, миллатлараро адоватни тўхтатишга ҳам муваффақ бўла оламиз. Бунга эриша олмасак, тартибсизликнинг кучайиши, қора кучларнинг авжга чиқиши, давлатнинг парчаланиши муқаррар. Вужудга келган фавқулодда шароитда ғоят кескин ҳаракат қилиш керак. Имиллашга асло йўл қўймаслик лозим. Биз қоралаган ва рад қилган чексиз диктатура ва бедодлик усулларига қайтиш ҳақида гап бораётгани йўқ. Мен қонун асосида иш тутадиган, қонунийлик доирасида барқарорликни ва инсоний тинчликни таъминлай оладиган, инқироз вазиятини бартараф қила оладиган ҳокимиятни назарда тутяпман.

Турмушнинг ўзи бизни президентлик идора усулига ўтишга, жамиятда содир бўлаётган жараёнларга мувофиқ келадиган сиёсий ва давлат тузилмаларини барпо этиш зарурлигига олиб келди. Президент ҳокимиятининг вазифаларини мен фуқароларнинг ҳуқуқларини, ҳар бир инсоннинг шани ва қадр-қимматини ҳимоя қилишдан, конституциявий тузумнинг ва давлат муассасаларининг нормал амал қилишини таъминлашдан иборат деб биламан. Айни шу мақсадлар йўлида давлат бошлиғидан тортиб шаҳар ва қишлоқдаги ижроқўмларгача — барча поғоналарда кучли ижрочи ҳокимият, қонунларга риоя этилишига, қарорларнинг бажарилишига эриша оладиган, муносиб тартиб ва интизомни сақлашга қодир бўлган ҳокимият керак.

Менинг назаримда, ўз меҳнати билан яшаётган Ватанимиз тақдирини, унинг бугунги ва эртанги кунини қадрлайдиган ҳамма кишилар мана шундай ҳокимият бўлишидан манфаатдордирлар.

Айни жамиятнинг шу табақалари, меҳнат жамоаларига, жамоат ташкилотларига бирлашган кишилар Президент ҳокимиятининг ижтимоий таянчидир. Инқилобий ўзгартишларни кўзловчи бу ҳокимият мамлакат йигит ва қизларининг, аёлларнинг мададига умид қилади, давлат ва жамоат муаммоларини ҳал этишда улар билан кенг миқёсда ҳамкорлик қилишга тайёр. Унинг бўлажак тузилишида аёллар ва ёшлар орасида ишлайдиган муассасалар ташкил қилинади.

Совет Иттифоқи Коммунистик партияси ижтимоий кучларнинг табиий, ажралмас қисмидир. Уларнинг ҳамкорлиги қайта қуришнинг пировард мақсадини — жамиятимизни социалистик йўл доирасида, инсонпарвар, халқчил социализм сари бориладиган ҳаракат йўлида янгилаш мақсадини рўёбга чиқариш имконини беради.

Президент ҳокимиятини қайта тузиш муносабати билан Конституцияга киритиладиган қўшимчалар ва тузатишлар тўғрисидаги таклифлар сизларга тарқатилган. Шу сабабли баъзи бир мулоҳазаларнигина айтиб ўтаман. Янги тузилишга биноан давлат бошлиғи бўлмиш Президент Вазирлар Маҳкамасига бевосита раҳбарлик қилади, барча Олий Иттифоқ ҳокимият ва бошқарув идораларининг фаолиятини бирлаштириб, мувофиқлаштириб туради. Шу тариқа кучларнинг ҳозиргидек парокандалигига, параллелчиликка барҳам берилади, назорат кучайтирилади, мансабдор шахсларнинг топширишини иш учун шахсий масъулияти оширилади.

Бизникидек ғоят мураккаб мамлакатда Президент вазифаларининг доираси айниқса, ҳозир ўтиш даврида ғоят каттадир. Шу боисдан ҳам унинг ёнида Вице-президент ишлайдиган бўлиши муҳимдир, унинг доимий вазифалари бўлади ва айни вақтда Президентнинг аниқ-равшан топшириқларини бажариб боради.

Бош министр бошчилигидаги Вазирлар Маҳкамаси Президент ҳокимиятининг ижрочи аппарати бўлиб қолади. Иттифоқ билан жумҳуриятлар ўртасидаги ваколатларнинг фарқланишига биноан Иттифоққа бириктириб қўйиладиган бошқарув соҳаларини идора қилувчи вазирликлар ва идораларнинг раҳбарлари шу маҳкамага кирадилар. Иттифоқ даражасида янги тузилишга ўтиш учун муайян вақт керак бўлади. Баъзи масалалар дарҳол ҳал этилади, бошқалари ишлаб чиқилишига қараб ва иқтисодиётдаги вазиятнинг ўзгаришига қараб, бозор муносабатлари тобора кенгайишини, тегишли воситаларни ўз ичига олишини ҳисобга олиб, ҳал этилади.

Мамлакатнинг хавфсизлиги учун масъулият Президентнинг зиммасида бўлади. Бизнинг давримизда ижтимоий хавфсизлик тушунчаси анча кенгайди. Бу тушунча мамлакатни ташқи хавфдан ҳимоя қилишдангина иборат эмас, балки фуқароларнинг конституциявий ҳуқуқларини таъминлашни, иқтисодиётдаги узилишлар ва фалокатларнинг олдини олишни, аҳолини экология жиҳатидан ҳимоя қилишни ҳам ўз ичига олади. Мамлакатимизда экология соҳасидаги аҳвол эса жуда таҳликали эканини биласизлар. Шу вазифаларни бажариш учун Президент ҳузурида хавфсизлик кенгаши тарзидаги махсус идора бўлиши зарур. Бу идора мамлакатнинг ташқи ва ички хавфсизлигини узвий бирликда таъминлаши лозим. Шунга мувофиқ равишда мудофаа, Ички ва Ташқи ишлар вазирликларининг, Давлат хавфсизлиги комитетининг, бошқа баъзи идораларнинг вакиллари кенгаш ишида қатнашишлари лозим бўлади. Атоқли олимлар, мутахассислар, шунингдек мамлакатда обрў ва нуфузга эга бўлган жамоат арбоблари ҳам унга кирадилар. Президент Бош қўмондон ҳисобланади ва Хавфсизлик кенгашининг ички бўғинларидан бири сифатида мудофаа кенгашига бошчилик қилади.

Тажрибадан шунга ишонч ҳосил қилдикки, тўғри қонунлар ва қарорларни қабул қилибгина қолмай, шу билан бирга уларнинг бекаму кўст турмушга татбиқ этилишига эришиш, жараёнларни аниқ ва қаттиқ назорат қилиш ҳам муҳимдир. Бу эса ССЖИ Олий Кенгашининг ССЖИ Назорат палатасини тузишни ва уни Президент ҳокимиятининг олий давлат инспекцияси системасига қўшишни талаб қилди. Гарчи уларнинг ҳар бири ўзига хос вазифаларга эга бўлсада, улар ўртасида умумийлик ҳам бор. Бу умумийлик республика ҳокимиятлари билан ҳамкорликда давлат ҳужжатларининг ижросини, қонунларнинг ва Президент фармонларининг таъсирчанлигини кузатиб бориши лозим бўлган назорат системасининг бўғинларидир.

Президент ҳокимияти системасида федерация кенгашига янги ўрин ва мавқе ажратиб берилади. Бу қадам давлатимизни мустақил жумҳуриятлар иттифоқига айлантириш билан боғланган. Федерация Кенгашининг янги вазифалари қонунда баён этилган ва ҳамманинг қизиқишига ва кўпгина мунозараларга сабаб бўлди. Бу мунозараларни бундан буён ҳам давом эттиравериш мумкин, бироқ, менинг назаримда, Федерация Кенгаши дарҳол, мунтазам асосда иш бошлаши, ўз фаолиятининг мукаммалроқ воситасини тажрибада пухта ишлаб чиқиши яхшироқ бўлур эди. Узлуксиз мунозара қилавериш, ишни сўзларга ғарқ қилиб юбориш — етилган муаммоларни ҳал қилишни пайсалга солиш демакдир. Бизга мана шундай орган керак, у кўпмиллатли давлатимиздаги чуқур ўзгаришлар билан боғлиқ бўлган янги воқеликларни акс эттиради.

Федерация Кенгаши ўзининг обрўли тавсиялари билан бахсларнинг олдини олишга, одилона ва оқилона қарорларга келиш йўлини топишга кўмаклашади. Бу нарса ҳуқуқий давлатнинг Конституциявий назорат комитети,— келгусида эҳтимол конституциявий суд,—бутун судлов системаси каби органларининг ўрнини босишни билдирмайди. Менинг назаримда, жамиятни янада демократиялаштириш шароитида уларнинг ўрни ва мавқеи ортиб боради. Биз қонун чиқарувчи, ижрочи ва судлов ҳокимиятининг вазифаларини янада фарқлаб қўйиш йўлига ўтдик ва шу йўлдан бораверишимизга аминман. Бундай фарқлаб қўйиш мақсадга мувофиқлигини жаҳон тажрибаси исботлаган.

Барча Иттифоқ идораларининг янги характери яна шунда ҳам ўз ифодасини топмоқдаки, уларнинг ҳаммаси жумҳуриятлар вакилларининг бевосита иштирокида ишлайдиган бўлади. Бу гап Вазирлар Маҳкамасига ҳам, вазирликларга, идораларга ҳам тааллуқлидир.

Ишнинг кадрлар жиҳати ҳақида ҳам гапириб ўтмоқчиман. Ишдаги вазифалар ва унинг характери ўзгариши Иттифоқ идоралари ва аппаратининг кадрлар таркибини обдон янгилашни тақозо этади. Аммо бу иш юзакичилик билан эмас, балки вазминлик билан, давомийликни сақлаб қолган ҳолда қилиниши лозимлиги табиий. Булар — қайта қуриш сиёсатининг қатъий тарафдорлари, унинг фаол иштирокчилари сифатида обрў қозонган кишилар бўлиши лозим. Булар тараққиётимизнинг мана шу қалтис пайтида инқирозни бар-

(Давоми иккинчи бетда).

ССЖИ халқ депутатларининг тўртинчи Съездида.

Р. ЖУМАНИЁЗОВ туширган сурат. ЎзТАГ телесурати.

СЎЗДАН ИШГА ЎТАЙЛИК, ҚАТЪИЯТ БИЛАН ОЛҒА БОРАЙЛИК

(Давоми. Боши биринчи бетда).

тараф этиш муаммоларини амалда ҳал қилишга қодир бўлган билимдон кишилар бўлиши керак.

Ўртоқлар, Президент ҳокимиятининг мустаҳкам системасини барпо этиш учун негиз қилиб олинадиган асосий ёндашувлар мана шундан иборат. Бироқ мамлакатдаги бутун ижроия ҳокимияти самарали ишлаганидагина бу система самарали ишлаши мумкин. Ҳозир бизда ваколатларни сайлаб қўйилган органлар билан уларнинг ижроқўмлари ўртасида фарқлаб қўйишда рўй берган чалкашлик, шунингдек юқоридан қуйигача ва қуйидан юқоригача ижроия ҳокимиятининг ўзаро алоқаси издан чиққанлиги бунга халақит бермоқда. Биз, аслида жойлардаги, жумҳуриятлар даражасидаги ва марказдаги шу ҳокимиятнинг ўзига хос тарзда фалаж бўлиб қолганига дуч келдик. Конституцияга ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш йўли билан шу тугунни ечиб юбориш керак.

Шундай қилиб, Президент ҳокимияти системасини барпо этиш мамлакатдаги бутун ижроия ҳокимиятининг мавқеи ва масъулиятини оширишни тақозо этади. Биз Иттифоқ шартномаси тузилмасданоқ шу тадбирларни кўряпмиз. Бизнинг кутиб туришга вақтимиз йўқ, вазият шундай қилишга мажбур этмоқда, ҳаракат қилмоқ керак. Шу билан бирга биз съезднинг кун тартибига Иттифоқ шартномаси лойиҳасининг муҳокамасини киритиб тўғри иш қилдик, деб ҳисоблайман. Шартномага бағишланган махсус маъруза бўлади. Баъзи бир энг муҳим масалалар хусусидаги энг асосий нуқтаи назаримнигина баён этиб ўтмоқчиман.

Аввало, назаримда, мамлакатда, халқ орасида ўз-ўзидан равшанки, ўзгартирилган тарзда, халқчиллик қоидаларига асосланган Иттифоқни сақлаб қолиш ҳаётий зарурат эканлиги хусусидаги якдиллик тобора аниқланиб бораётганини қайд этиш учун ҳамма асослар бор, аммо бунда ССЖ Иттифоқининг мустақиллиги билан жумҳуриятлар мустақиллигининг бирлиги таъминланиши лозим. Шу муносабат билан жумҳуриятларнинг мустақиллиги — кўпмиллатли давлатимиз тараққиётидаги тарихан муқаррар босқич эканлигини таъкидлаб ўтмоқчиман. Бироқ ҳаддан ташқари марказлашишдан, унитаризмдан воз кечиш билан бирга Иттифоқни шаклсиз бир тузилмага айлантириб юборишга, айниқса унинг парчаланиб кетишига йўл қўйиб бўлмайди. Шундай қилинса, миллион-миллион кишиларнинг тақдирига ва дунёдаги бутун вазиятга жуда оғир таъсир ўтказилган бўлур эди.

Ҳозир биз кўпмиллатли давлатни тубдан ўзгартириш босқичига кирдик. Унинг бўлажак тақдири, бинобарин эса, сиз билан бизнинг, ҳар бир халқнинг тақдири ҳам ҳал этилмоқда. Биз: ҳар бир халқ ўз тақдирини ўзи белгилаш ҳуқуқига эга, деган қоиданинг ўзгармаслигига асосланиб иш тутамиз. Аммо, айни ялпи халқ шундай ҳуқуққа эгадир. Халқ ўз хоҳиш-иродасини ифодалашининг энг яхши шакли референдумдир. Шу боисдан мен съезд муҳокамасига ҳар бир фуқаро федератив асосдаги мустақил давлатлар иттифоқининг «тарафдори» ёки унга «қарши» эканини билдириши учун бутун мамлакатда референдум ўтказишни таклиф қиламан. Ҳар бир жумҳуриятдаги референдум натижаси эса узил-кесил ҳукм бўлади. ССЖИдан чиқишга келганда шуни айтиш керакки, бу иш фақат тегишли қонун асосида, мазкур мураккаб сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий жараённинг барча жиҳатларини албатта ҳисобга олган ҳолда амалга оширилиши мумкин.

Яна бир муҳим масала. Сўнгги вақтда шундай вазиятга дуч келдикки, жумҳуриятлар ва бошқа миллий-ҳудудий тузилмалар ўзларининг ҳуқуқий аҳволидаги турли-туман ўзгаришларни эълон қилиб, амалдаги ССЖИ Конституциясини назар-писанд қилмаётирлар. Қўпол қилиб айтганда, бундай «партизанча» ёндашув жиддий тартибсизликлар, бошбошдоқликни келтириб чиқариши мумкин. Бу—боши берк кўчадир. Сиз билан биз буни ҳозироқ сезиб турибмиз. Шу сабабли халқ депутатлари съезди қатъий қилиб бундай дейиши керак, деб ҳисоблайман: барча иштирокчиларнинг ҳуқуқий мақомини узил-кесил белгилаб берадиган Иттифоқ шартномаси тузилгунга қадар ССЖИ Конституцияси сўзсиз ижро этилиши лозим бўлган олий даражадаги қонуний ҳужжат бўлиб қолаверади. Президентлик ҳокимияти ана шунга амал қилган ҳолда иш олиб бораверади.

Мамлакатдаги аҳволни муҳокама этиш ва Иттифоқ шартномасини қабул қилиш муносабати билан яна бир мавзу борки, бу ҳақда гапирмай ўтиш мумкин эмас. Миллатлараро адоват, ажрамачилик ёки ҳар иккаласи биргаликда бир қанча минтақаларда, аввало Кавказорти, Болтиқбўйи жумҳуриятларида, Ўзбекистонда, Молдовада кескин муҳолифликка, турмушнинг қийинлашувига, одамларнинг хавфсизлигига, фожиали воқеаларга олиб келди. Бу воқеалар Иттифоқ давлатининг яшашини гумон қилиб қўймоқда. Маҳаллий, жумҳурият ҳокимиятларининг ва ўз-ўзини танқид руҳида тан олиш керакки, ССЖИ Президентининг бир қанча ҳолларда йўл қўйган сабр-бардоши оғир оқибатларга олиб келди. Бунга мутлақо йўл қўйиб бўлмайди. Ажрамачи ва миллатчи кучларнинг вайрон этувчи ҳаракатларига чек қўйиш юзасидан қатъий чоралар кўриш зарур. Кўпмиллатли давлатимизнинг ҳамма жойларидан ана шундай талаблар эшитилмоқда, бу халқнинг иродасидир, съезд ҳам шу иродани ифодалаб, мазкур масала юзасидан ўзининг қатъий фикрини айтади, деб умид қиламан.

Ўртоқлар! Жиноятчиликка қарши қатъий ҳужумга ўтиш, бандитизмга, иқтисодий саботажга, порахўрликка, чайқовчиликка, ўғриликка, безориликка шафқатсиз зарба бериш учун бизга кучли ҳокимият ҳозир айниқса зарур. Ҳуқуқни муҳофаза қилиш органлари фаолиятини шунчаки мувофиқлаштириш етарли бўлмади. Президент ҳузурида уюшган жиноятчиликка қарши кураш билан шуғулланувчи махсус тузилма барпо этилмоқда. Қаттиқ чоралар кўриш зарур ва биз шундай чораларни кўрамиз. Ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари ва мудофаа вазирлиги раҳбарларининг баёнотларида бу ҳақда аниқ-равшан айтилди. Бу — Президентлик ҳокимияти тутган йўлдир. Бу йўл оғишмай амалга оширилади. Халқ депутатлари, барча ҳокимият органлари, умуман жамият буни тушуниб етиши ва қўллаб-қувватлашига умид қиламиз.

Ҳуқуқни муҳофаза қилиш идораларига нисбатан талабчанлик оширилади, кадрлар мустаҳкамланади. Лекин улар фаолиятининг ҳуқуқий негизлари ҳам кучайтирилади. Бу эса ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари ходимларининг шаънини, қадр-қимматини, ҳаётини ишончли ҳимоя қилишга имкон беради. Уларнинг жуда қийин ва хавфли иши моддий базаси ҳам яхшиланади. Шахсий составнинг турмуш шароитини яхшилашга доир қўшимча чораларни кўрамиз. Милиция ва Давлат хавфсизлиги органлари тўғрисидаги қонунни қисқа муддатда қабул қилиш керак.

Қуролли Кучлар тўғрисидаги масала — алоҳида масаладир. Давлатимиз мудофааси — уларнинг зиммасига юкланган. Армия мамлакат давлат суверенитетининг, унинг ташқи ва ички барқарорлигининг энг муҳим таянчидир. Ҳозир армия теран ислоҳот даврини бошидан кечирмоқда ва ҳар томонлама эътибор ва ғамхўрликка муҳтождир. Ушбу минбардан туриб айтаманки, Қуролли Кучларимизни ёмон отлиққа чиқаришга ва камситишга қаратилган ҳар қандай уринишларни қатъиян қоралаш зарур. Ҳарбий хизматчилар ва уларнинг оила аъзолари ҳуқуқларини ҳар қандай тарзда бузишни, истеъфога чиққанларни уй-жой билан таъминлаш, савдо ва маиший хизмат кўрсатиш, ишга жойлаштириш хусусида инсонпарварликка зид бўлган ва хавфли иғвогарлик ҳатти-ҳаракатларини истисно этиш керак. Съезд мамлакатнинг Қуролли Кучларига, унинг қўмондонлигига, офицерлар ва аскарларга тўла ишонч билдиради, бунга аминман. Шуни таъкидламоқчиманки, мамлакат Қуролли Кучлари муаммолари Президент ҳокимияти, унинг барча органлари фаолиятида биринчи ўринда туради.

II.

Депутат ўртоқлар!

Президент ҳокимияти ва унинг янги тузилмалари дарҳол шуғулланадиган энг муҳим муаммо — озиқ-овқат муаммосидир. Ҳозир юз бераётган воқеалар шунчаки озиқ-овқат маҳсулотининг етишмаслиги эмас. Бу тартибсизликнинг, назорат йўқлигининг, аҳолига нисбатан жиноятқорона масъулиятсизликнинг оқибатидир, жумҳуриятлар ва вилоятлар ўртасида маҳсулот етказиб бериш мислсиз барбод этилганлигининг, хўжалик алоқалари узилганлигининг, шаҳар билан қишлоқ ўртасидаги нормал муносабатлар бузилганлигининг натижасидир.

Москва, Ленинград, Свердловск, Челябинск, Кемерово, Хабаровск, бошқа саноат марказлари оғир аҳволга тушиб қолди. Жумҳуриятлар ва вилоятлар озиқ-овқат маҳсулотлари етказиб беришни барбод қилишаяпти ва айни пайтда аввалгидек металлни ҳам, газни ҳам, нефтни ҳам, кўмирни ҳам истеъмол қилишаяпти, саноат марказлари етказиб бераётган автомашиналарни, турли техникани олиб туришибди. Буни кўриб одамларнинг ғазаби қайнаб кетмоқда. Мен сизлардан сўрайман: бу қанақа суверенитет ўзи? Суверен ҳуқуқлар шу мақсадда тасдиқланадими?

Яна бир бор айтмоқчиман, биз 1991 йилда ўзимизда етиштирилган ва ишлаб чиқарилган маҳсулотлар ва чет элдан сотиб олинган маҳсулотлар ҳисобига жон бошига истеъмол қилишни шу йилги даражадан камайтирмай таъминлай оламиз. Лекин озиқ-овқат ресурсларидан фойдаланишда тартиб ўрнатиш керак. Бу ҳосилни йиғиштириб олиш, ташиш, сақлаш ва қайта ишлашга, албатта, биринчи навбатда тақсимлашга, савдога тааллуқлидир.

Аҳволни ўнглаб олиш учун шошилинч чоралар кўриш зарур. Бу хусусда нималар қилинмоқда ва қандай ишлар амалга оширилмоқчи?

Жамоа хўжаликлари ва давлат хўжаликларига, бутун аграр секторга ишлаб чиқариш ҳажми учун етарли бўлган зарур моддий ресурслар ажратилмоқда. Давлат фондига қишлоқ хўжалик маҳсулотлари кафолат билан топширилиши ва маҳсулот ишлаб чиқарувчиларни рағбатлантиришни кучайтиришни кўзлаб 1991 йилда товар ишлаб чиқариш билан шуғулланаётган барча деҳқонлар ва ердан фойдаланувчилар учун давлат буюртмасини жорий этиш мақсадга мувофиқ деб топилди. Давлатга етказиб бериладиган бундай маҳсулотнинг ҳажми сўнгги беш йилдаги ўртача йиллик хариднинг 60 фоизидан ошмаслиги лозим. Бундай ҳолда давлат харид нархлари билан ҳақ тўланади. Мажбурий равишда етказиб берилган маҳсулотдан қолган қисми истеъмол бозорида эркин сотилади.

1991 йилда озиқ-овқат ва қайта ишлаш саноатининг янги қувватлари ишга туширилиши керак, бу эса маҳсулот ишлаб чиқаришни тахминан 5—6 миллиард сўмлик кўпайтиришга имкон беради. Бу қувватларнинг анчагина қисми келгуси йилнинг дастлабки 3—4 ойида ишга туширилиши лозим. Аҳоли етиштирадиган қишлоқ хўжалик маҳсулотларидан оқилона фойдаланиш мақсадида Центросоюз ишини, аввало унинг моддий техника базасига таалуқли ишини яхшилаш чоралари кўзда тутилди. Бу эса чакана савдо тармоқларига озиқ-овқат маҳсулотлари етказиб беришни қўшимча равишда 3 миллиард сўмлик кўпайтиришга имкон беради. Озиқ-овқат маҳсулотларини харид қилишни яхшилаш юзасидан сира кечиктирмай чоралар кўришга келганда эса бу соҳада катта иш қилиниши керак, албатта. Аввало жумҳуриятларнинг ҳукуматлари, Советларнинг ижроия комитетлари 15 январга қадар барча турдаги хўжаликлар билан битим бўйича маҳсулотни давлат йўли билан харид қилиш учун шартнома тузишлари лозим. Таъкидлаб айтаман, барча хўжаликлар билан шартнома тузилиши керак.

Бу йилги сабоқларни, саноат марказларига маҳсулот етказиб беришнинг барбод бўлганлигини ҳисобга олиб, озиқ-овқат таъминоти масалалари юзасидан жумҳуриятлар ўртасида 1991 йилга битим имзолашни таклиф қилдим. Бу битим Иттифоқ ва жумҳуриятлар фондларига тегишли маҳсулот етказиб беришни, қатъий иқтисодий ва ҳуқуқий жавобгарликни кўзда тутади. Мамлакат ҳудудида озиқ-овқатни ташишга тўсқинлик қилувчи ҳар қандай тўсиқлар бекор қилиниши лозим. Акс ҳолда асосий вазифани — бозорга ўтишни ҳал қилиш йўлида сунъий тўсиқлар вужудга келади. Съезд иш олиб бораётган кунлардаёқ ана шундай битимлар имзоланиши лозим ва ушбу масала юзасидан съездга ахборот берилади.

Сўнгра, ССЖИ Прокуратурасига, ҳуқуқни муҳофаза қилиш идораларига озиқ-овқат таъминотининг бутун занжири бўйлаб ҳар қандай суиистеъмолларга ва айниқса уюшган жиноятчиликка қарши курашни қаттиқ қилиб қўйиш ҳақида топшириқ берилганлигини айтмоқчиман. Бу вазифанинг муҳимлиги, шунингдек бир қанча ҳолларда биз иқтисодий саботажга дуч келаётганлигимиз муносабати билан бу ишга бутун мамлакатда Давлат хавфсизлиги идоралари жалб этилди. Шу мақсадда ишчи назорати органлари ваколатларини кенгайтириш ҳақида фармон чиқарилди. Ишчи назорати органлари ҳуқуқни муҳофаза қилиш идоралари билан баҳамжиҳат ҳаракат қилади. Жойлардаги ҳокимият, меҳнат жамоалари уларни тегишлича қўллаб-қувватлайдилар, деб умид қиламан.

Баён қилинган чоралар кўп жиҳатдан фавқулодда тусдадир. Аммо биз деҳқончиликка муносабатнинг ўзида туб бурилишга эришмасак, қишлоқнинг ижтимоий қиёфасини ўзгартирмасак, озиқ-овқат масаласини ҳал қила олмаймиз, танглиқдан чиқа олмаймиз. Деҳқон ҳамиша жамиятни тўйдириб келган ва шундай бўлиб қолаверади. Унинг оғир меҳнатини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш талаб қилинади. Аллақачон гапдан ишга ўтиш лозимлиги тўғрисида гапирадиган бўлсак, бу аввало бутун қишлоқ турмуш тарзини иқтисодий ва ижтимоий жиҳатдан ўзгартиришга тааллуқлидир.

Қишлоқни қайтадан тиклаш — жамиятнинг маънавий бурчи. Шу сабабли мамлакатни янгилашнинг бутун сиёсатида аграр масала устувор масала бўлиб қолади.

Биз қишлоқда хўжалик юритишнинг хилма-хил шаклларини ёқлаб чиқдик ва ўзгартиришлар йўлига ўтдик. Деҳқоннинг, ерда меҳнат қилаётган барча кишиларнинг донолиги ва соғлом фикрига таяниб ана шу йўлдан бориш керак. Ер муносабатларини ислоҳ қилишда 1991 йил бурилиш йили бўлиши лозим. Съездимизнинг махсус декларациясида 1 январдан бошлаб деҳқон хўжаликларига, барча фуқароларга хўжалик юритиш, қишлоқ хўжалик маҳсулотлари етиштириш учун, умрбод эгалик қилиш ва мерос қилиб қолдириш ҳуқуқи билан ҳеч қандай тўсқинликсиз ижарага ер участкалари ажратиб берилади, деб ёзиб қўйишни таклиф қиламан. Президентнинг Фармони билан жумҳуриятлар ва маҳаллий идораларга шахсий ёрдамчи хўжаликларнинг эгаларига агар улар хоҳласалар қўшимча ер ажратиб бериш тавсия қилинади. Боғдорчилик ва полизчилик билан шуғулланишни хоҳлаган фуқароларнинг илтимосларини қондириш тўғрисидаги фармон тайёрланди ва келишиб олиш учун жумҳуриятларга юборилди. Ҳисоб-китобларга қараганда, бунинг учун 5 миллион гектаргача ер керак бўлади.

Жумҳуриятларнинг идоралари ва маҳаллий идоралар вақтни қўлдан бой бермай, кимга қарашли бўлишидан қатъи назар, барча ерларни қайта рўйхатдан ўтказишлари лозим. Шу асосда ерларни деҳқон хўжаликларига, ижарачиларга, кооперативларга, қишлоқда яшаш ва ишлаш истагини билдирган барча фуқароларга бериш учун давлат ер захираси барпо этилади. Шу мақсадда деҳқон хўжаликлари ва шахсий ёрдамчи хўжаликлар учун имтиёзлар ва рағбатлантириш системасини ишлаб чиқиш ҳамда амалга ошириш тўғрисида кўрсатма берилди.

Ҳозир, менимча, жамиятда ушбу барча масалалар тўғри тушунилмоқда. Лекин битта туб масала борки, бу масала хусусида фикрлар турлича бўлиб, кураш кучайиб бормоқда. Мен ерга хусусий мулкчиликни назарда тутяпман. Бу хусусда менинг нуқтаи назарим маълум. Менимча, бу шундай масалаки, бу ҳақда халқнинг ўзи қарор қилиши керак. Халқ қандай тўхтамга келса — худди шундай бўлади. Мамлакат Президенти сифатида, қонунчиликда ташаббускорлик тарзида халқ депутатлари тўртинчи Съезди кўриб чиқиши учун мамлакатда (жумҳуриятларда) ушбу масала юзасидан шу масалани умумхалқ овозига қўйиш ҳақида таклиф киритаман.

Пировардида совет деҳқонлари, аграр соҳа барча тармоқларининг меҳнатчилари мамлакатдаги вазиятни, уларга бериладиган мададни муносиб баҳолаб, хўжалик юритишнинг янги шароитларидан фойдаланадилар ва озиқ-овқат маҳсулотлари кўпайишини таъминлаш учун ғайрат қиладилар, деб ишонаман.

III.

Умуман иқтисодиётни барқарор қилиш тўғрисида. ССЖИ Олий Кенгаши «Халқ хўжалигини барқарорлаштириш ва бозор иқтисодиётига ўтишнинг асосий йўналишлари»ни қабул қилди. Бунинг маъноси шуки, баҳс-мунозаралар, муқобил лойиҳаларни қиёслаш даври тугади. Ҳаракат қилиш пайти келди. Бунинг устига қийин вазият вужудга келди.

1991 йил режаси ва бюджети ҳали ҳам тасдиқланмаган. Сабаби — ҳаракатларнинг ўзаро келишилмаганлиги, сўнгги вақтда Иттифоқ ва жумҳуриятларнинг органлари бир-бирига зид қонунларни қабул қилганлигидир. Ғалати вазият вужудга келди: моддий ишлаб чиқариш соҳасида ҳам, бюджет ҳисобидан пул билан таъминланадиган тармоқларда ҳам банд бўлган меҳнаткашлар учун турмушнинг туб масалалари хусусида равшанлик йўқ. Агар ана шу вазият бартараф этилмаса, январь ойидаёқ моддий ишлаб чиқариш соҳасида банд бўлган меҳнаткашлар ҳам, бюджет ҳисобидан пул билан таъминланадиган тармоқларда банд бўлган меҳнаткашлар ҳам маошсиз қолишлари мумкин. Шу муносабат билан мен 1991 йилга жумҳуриятлар ўртасида иқтисодий масалалар юзасидан вақтинчалик битимни тайёрлаш ҳақида топшириқлар бердим. Бундай ҳужжат лойиҳаси барча жумҳуриятларда кўриб чиқилди. Бу хусусдаги мулоҳазалар олинди. Битим узил-кесил ишлаб чиқилганидан сўнг имзоланиши керак.

Федерация Кенгаши таркибига кирувчи жумҳуриятларнинг раҳбарлари аҳволнинг мураккаблигини тушуниб етиб, мазкур битимни қабул қилишни кечиктиришнинг барча салбий оқибатларини эътиборга оладилар, сиёсий донолик ва муносиб масъулият билан иш тутадилар, деб ўйлайман. Бу эса бозорга ўтишнинг қийин даврида халқ хўжалиги нормал фаолияти йўлидаги тўсиқларни бартараф этади.

Келишиб олиш муайян вақтни талаб қилишини ҳисобга олиб таркиб топган хўжалик алоқаларини сақлаб қолиш ҳақида фармон чиқарилди, ҳукумат эса келгуси йилнинг биринчи чорагида хўжалик алоқалари ва бюджет муносабатларини тартибга солувчи қарорни қабул қилди. Шу кунларда бошқа шошилинч масалалар ҳам ҳал қилинди. Енгил саноат корхоналарида мамлакат ичкарисида ва чет элдан хом ашё етказиб бериш масаласининг ҳал этилиши кечикиши сабабли юз берган вазиятни ўнглаб олиш лозим эди. Ҳозир тегишли хом ашёни аванс тариқасида харид қилиш ва етказиб бериш тўғрисида қарор қабул қилинди.

Ҳозирги мураккаб даврда кўп нарса ёқилғи-энергетика комплекси, транспорт ва алоқа корхоналарининг ишига боғлиқ. Бюджет маблағлари чекланганлиги сабабли барқарорлаштирувчи махсус фонд тузиш зарур деб топилди. Мамлакат ҳаётини таъминлашнинг ана шу энг муҳим тармоқлари пухта ишлашини таъминлаш фонднинг вазифаларидан биридир.

Шахтёрлар, нефтчилар, темирйўлчилар, алоқачилар, базавий тармоқларнинг ходимлари ҳозирги пайтнинг масъулиятли эканлигини яхши тушуниб, иқтисодиётимиз рисоладагидек ишлаши учун ўзларига боғлиқ ҳамма ишни қиладилар, деб умид қиламан. Уларнинг ишлаш ва қийинчиликларни енгиб ўтиш маҳорати, ватанпарварлиги, мамлакат иши учун масъулияти эса етарлидир.

Ҳозирги вақтда пул муомаласини изга солиш, давлат бюджети камомадини қисқартириш мамлакат учун биринчи навбатда ҳал этилиши лозим бўлган муаммодир. Шу мақсадда қуйидаги чоралар кўрилади; ишлаб чиқаришга сармоя сарфлаш кескин камайтирилади; тугалланмаган иншоотлар тўхтатиб қўйилади ва улар сотилади; молия маблағлари ва моддий ресурслар ишга тушириладиган иншоотларга жамланади; зарар келтирадиган корхоналарга ёрдам анча камайтирилади. Маъмурий-бошқарув харажатлари қисқартирилади ва кўпгина бюджет ташкилотлари ўз харажатларини ўзи қоплашга ўтказилади; ҳарбий харажатлар камайтирилади; бюджет камомадини қоплаш воситаси сифатида қоғоз пул чиқариш тўхтатилади. Аҳоли маблағларини жамғарма банкларга жалб этиш, узоқ муддат фойдаланиладиган молларни кафолатли харид этиш, квартираларни, боғдорчилик ва полизчилик участкаларини, бинокорлик материалларини, гаражларни ва шу кабиларни сотиш йўли давом эттирилади. Вазирлар маҳкамаси ана шу барча масалалар билан астойдил шуғулланади ва мунтазам ҳисобот бериб боради.

Барқарорлаштириш босқичида биз меҳнатга ҳақ тўлаш фондини хўжалик юритишнинг пировард натижаларига мустаҳкам боғлиқ қилиб қўйиш воситаларисиз иш юрита олмаймиз. Ҳозир нималар бўляпти? Бу йил якунларига кўра, саноат ишлаб чиқариши тахминан 1,5 фоиз камайиши кутилмоқда, иш ҳақи эса шунга қарамай, тахминан камида 8 фоиз кўпаяди. Бу бошқа пул даромадларининг кўпайиши билан биргаликда пул қадрсизланишининг асосий манбаи бўлиб, даромадларнинг кўпайишини барибир пучга чиқаради ва бозор томон ҳаракатга тўсқинлик қилади. Айтилган бу гаплардан юқори иш ҳақи йўлига қандайдир ғов солинади, деган маъно чиқмайди, Аксинча, мен шунга асосланаманки, юқори унумли меҳнат учун тўланадиган ҳақ ҳам кўпайиши керак. Фақат иш ҳақининг ана шу ўсиши маҳсулот ишлаб чиқариш кўпайиши ва унинг сифати яхшиланиши билан бевосита ва мустаҳкам боғлиқ бўлиши муҳимдир.

Яқин ойлар — бу айни пайтда бозор кўмакчи соҳаларини, бозорга ўтиш шароитида хўжалик юритишнинг янги шаклларини барпо этишга доир фаол ишлар даври ҳамдир. Янги йилдан бошлаб ССЖИ Олий Кенгаши қабул қилган Қонунлар негизида банк системасининг аҳамияти тубдан ўзгаради. Давлат банки ижрочи давлат ҳокимият идоралари системасидан чиқарилади. Айни вақтда тижорат, акционерлик, кооператив банклари ва давлатга қарашли бўлмаган бошқа банклар тармоғи кенг ривож топади.

Давлат тасарруфидан чиқариш тўғрисида. Биз бу жараённи мулкчиликнинг хилма-хил шаклларига, хўжалик юритишнинг янги шаклларига, тадбиркорликка ўтиш жараёни деб қараймиз, булар меҳнатни рағбатлантиришни кучайтириш орқали бутун иқтисодиётимизга жўшқинлик бағишлаш воситасидир. Бундай ёндашув қонунда мустаҳкамлаб қўйилган. Биз шунга асосланамиз.

Бироқ жамиятда саволлар туғилмоқда. Биринчисига бундай жавоб қиламан. Давлат тасарруфидан чиқариш Иттифоқ корхоналаридаги пешлавҳаларни ўзгартиришдан, уларни иттифоқ мулкидан чиқариб жумҳурият мулкига топширишдан иборат бўлмаслиги керак. Агар ундай бўлса, Иттифоқ вазирликлари ҳукмронлиги ўрнини жумҳурият идораларининг қаттиқ ҳукмдорлиги эгаллайди. Бундай ҳукмдорлик ҳозироқ мавжуд. Ҳамма гап шундаки, корхона бозорнинг тўла ҳуқуқли иштирокчиси бўлиши керак. Давлат мулк эгаси бўлиб қоладими ёки йўқми? — Бу бошқа масала. Шубҳасиз, бу жаҳон тажрибасидир. Давлат мулки Иттифоққа, жумҳуриятга ва маҳаллий ҳокимиятларга қарашли бўлиши — хўжалик воситаларимиз ишлаши учун қаерда зарур бўлса, ўша ерда бўлиши мумкин. Лекин давлат корхоналарининг ҳамма турлари бозор иқтисодиётининг ягона қоидалари асосида ишлаши, кооператив, акционерлик, ижара ва бошқа корхоналар билан баравар ҳуқуққа эга бўлиши керак.

Давлат тасарруфидан чиқариш жараёни қандай кечишини ҳозир барча тафсилотлари билан аниқлаб қўйиш қийин. Менинг топшириғимга биноан мулкни давлат тасарруфидан чиқариш ва халқ хўжалигидаги монополияларни тугатиш дастурининг лойиҳаси ишлаб чиқилди. Бу лойиҳа жамиятда, қонун чқарувчи ҳокимият органларида жуда батафсил муҳокама этилиши ва ишлаб чиқилиши, шундан кейингина қабул қилиниши керак. Бироқ мулкни давлат тасарруфидан чиқариш чоғида акциялар, облигацияларни сотиб олишда, корхонани сотиб олишда меҳнат жамоаларининг аъзоларига, меҳнат ветеранларига устунлик берилиши лозимлиги мутлақо равшан. Давлат тасарруфидан чиқариш жараёнини рағбатлантириш мақсадида иқтисодий рағбатлантириш фондининг қолган қисмини, шунингдек 1991 йилда олинадиган фойданинг бир қисмини акцияларни сотиб олиб, уларни меҳнат жамоалари ходимларига топширишга сарфлаш таклиф этилмоқда. ССЖИ давлат мулкининг барпо этилаётган фонди мол-мулкини баҳолаш ҳамда акцияларни жамоа аъзолари ўртасида тақсимлаш тартибини белгилаб бериши керак. Бундай фонд яқин кунлар ичида тўла ташкил этилиши керак.

Структура сиёсати. Бу иқтисодиётимизни қайта қуришнинг, унга кўпроқ жўшқинлик, ижтимоий йўналиш ва янгиликларга мойиллик бахш этишнинг муҳим таркибий қисмидир. Шу мақсадда сармоя сарфлаш сиёсатида кўпроқ фан билан боғлиқ ишлаб чиқаришни ривожлантиришга, ресурсларни тежайдиган технологияларни жорий этишга зўр берилади. Бунда хорижий шериклар билан ҳамкорликда, бутун машинасозлик комплексини замонавийлаштириш билан мустаҳкам боғлиқ ҳолда пухта ўйлаб, қатъият билан амалга ошириладиган конверсия катта аҳамиятга эга бўлади. Бундай дастур лойиҳаси Президентлик Кенгашида олимлар ва мутахассислар катта жамоаси иштирокида муҳокама қилинди.

Дастур пухта ишлаб чиқилгандан сўнг тасдиқланганлигини съездга маълум қилмоқчиман. Шу асосда тармоқларда уни амалга оширишга доир амалий ишлар бошланади. Бунда шу вақтга қадар мудофаа комплексида ишлаб келган юқори малакали ходимларни сақлаб қолиш, шу корхоналарнинг фондлари ва технология маданиятини оқилона тасарруф этиш жуда муҳимдир. Дастурда имтиёзлар ва ҳимоя воситалари системаси мавжуд бўлиб, улар фуқароларга мўлжалланган маҳсулотларни ишлаб чиқаришни кўпайтириш учун омилларни яратади.

Олдимизда умумдавлат аҳамиятига молик вазифа турибди. Бу — олий ўқув юртлари ва тармоқ фанини, мамлакатдаги бутун таълим системасини ташкил этиш ва рағбатлантириш қоидаларини қайта қуриш вазифасидир. Биз бу ишга киришдик ва уни фундаментал фанлардан бошладик. Олий мактабни, халқ таълимини ривожлантиришнинг давлат дастури тайёрланмоқда.

Қайта қуриш билан биз мамлакатни жаҳон хўжалиги системасига киритиш вазифасини қўйдик. Бу соҳада бир қанча қадам қўйилди. Ташқи савдонинг ёппасига давлат тасарруфида бўлишидан воз кечдик, корхоналарга ташқи бозорга эркин чиқишга рухсат бердик, хорижий сармояга йўл очиб бердик, кўпинча бир қанча мамлакатлар билан иқтисодий муносабатларда маблағларнинг талон-торож қилинишига олиб келган мафкуралаштирилган ёндашувдан чекиндик. Савдо ўзаро манфаатли асосда олиб борилмоқда. Сўмнинг алмаштириладиган бўлиши тўғрисида — бунинг учун шароит ярата бошладик. Илгари бу олис келажакдаги вазифа, деб ўйлагандик, лекин ҳаёт ўзгача ёндашувни талаб қилди. Бир неча босқич талаб қилинади, албатта, ички бозорда пулнинг алмаштириладиган бўлиши ана шу босқичларнинг биринчисидир.

Афсуски, биздаги ташқи савдо структураси олдиндан белгилаб қўйилган. Бизгача олиб борилган ишлар учун ҳақ тўлашга тўғри келмоқда. Чет мамлакатларга асосан энергетика ва хом ашё ресурслари чиқарилади. Бироқ ўзимиз мажбур бўлаётган ана шу вазиятда ҳам оқилона ҳаракат қилиш мумкин. Хом ашё ва ёқилғи-энергетика имкониятларини технология жиҳатидан янгилаш учун, хом ашёни тағин ҳам тўлароқ қайта ишлаш ва ҳаддан ташқари кўп чиқитлардан, албатта, экология талабларини ҳисобга олган ҳолда фойдаланиш учун 1991 йилдаёқ хорижий сармояларни аниқ мақсадларни мўлжаллаб жалб этамиз.

Аввало, аҳолининг турмуш даражасини юксалтириш учун нисбатан тезроқ самара оладиган тармоқларга хорижий сармоялар келишини рағбатлантирамиз. Бу енгил ва озиқ-овқат саноати, янги технологиялар, энергетика, транспорт, алоқани замонавийлаштиришдир.

Сўнгги вақтда мамлакатнинг валюта билан боғлиқ аҳволи ёмонлашди. Сизларга маълумки, ҳозир валютага доир жумҳуриятлараро ва тармоқлараро муносабатлар муаммоларини бошқариш учун Иттифоқ — жумҳурият валюта комитети тузилган. Бу соҳада 1991 йил биз учун энг қийин йил бўлади. Қарзлар ва кредитлар ҳисобидан тўловларнинг чўққиси айни шу даврга тўғри келди. 1992 йилдаёқ тўловлар роса икки баравар камаяди. Кредит ажратиш тўғрисида бир қанча мамлакатларнинг раҳбариятлари билан музокара ўтказилди. Ўтган куни Европа ҳамжамияти мамлакатлари давлат ва ҳукумат бошлиқларининг Римда бўлиб ўтган кенгаши бизнинг иқтисодий ислоҳотларимизни қўллаб-қувватлаб, Совет Иттифоқига кредит, техника билан ва ўзга йўллар билан кўмаклашиш, шу жумладан 1991 йил давомида белгиланган муддатларда озиқ-овқат маҳсулотларини, уларнинг бир қисмини бепул етказиб бериш режасини маъқуллади. Лекин чет эл ёрдами ва кредитлари нақадар муҳим бўлмасин, уларнинг ўзи бизнинг муаммоларимизни ҳал қила олмаслигини ҳамма тушуниб турибди, албатта. Биз ўз кучимизга умид қилишимиз, бозорга ўтишда уюшқоқлигимизга ва қатъиятимизга ҳамда қаттиқ тежаш режимига умид қилишимиз лозим.

Нарх-наво, даромадлар ва ижтимоий сиёсат. Бозор иқтисодиёти шароитида нарх-наво пировард натижада талаб ва таклиф асосида белгиланади. Лекин бирваракайига бундай қилиб бўлмайди. Мутаносиблаштирилмаган бозор чоғида нарх-навонинг бошқариб бўлмайдиган даражада ўсиши кўп одамларнинг турмуш даражасига зарба урган бўлур эди. Эркин нархлар доирасини босқичма-босқич кенгайтира борамиз, уларни бир марказдан белгиланадиган нархлар билан бирга қўшиб олиб борамиз ва аҳолининг ижтимоий ҳимояланишини таъминлаймиз. Ҳозир биз шу системани ишлаб чиқиш билан машғулмиз. Бу соҳадаги ҳамма тадбирлар битимлар асосида мувофиқлаштирилиши лозим. Бу соҳада янги вазифаларга эга бўлган Федерация Кенгашининг аҳамияти катта бўлиши керак.

Нарх-наво ҳозирнинг ўзидаёқ кўтарилиб бораяпти, буни ҳамма сезиб турибди. Давлат эса шундай иш тутмоғи керакки, илк босқичда муқаррар бўлган бу жараён одамларга, айниқса кам даромадли кишиларга, маошга яшайдиган кишиларга: ўқитувчилар, врачлар, ҳарбий хизматчилар, олимлар, маданият ходимлари, давлат муассасаларининг хизматчиларига унчалик асоратли таъсир қилмайдиган бўлсин. Бу масалалар юзасидан ҳозиргача бирқанча қарорлар қабул қилинди. Кам даромадли фуқароларимизни моддий жиҳатдан қўллаб-қувватлаш учун 1991 йилда 65 миллиард сўмдан кўпроқ миқдорда маблағ сарфланади. Келгуси йилда фақат давлат ҳисобидангина ижтимоий-маданий мақсадларга қилинадиган харажатлар 30 фоиздан зиёд— — ўтган 15 йилнинг ҳаммасида ортган миқдорда кўпаяди.

Маданият, соғлиқни сақлаш, таълим, бюджетдаги бошқа бир қанча тармоқлар ходимларининг ставка ва окладларини муддатидан аввал ошириш тўғрисида; пенсияларни, ўқувчи-ёшларнинг стипендияларини, оналарга бериладиган нафақаларни анча кўпайтириш ҳақида қарорлар қабул қилинди. Яқинда ногиронларни ижтимоий жиҳатдан ҳимоя қилиш тўғрисида махсус қонун қабул этилди. ССЖИ Олий Кенгашида иш билан таъминлаш тўғрисидаги Қонуннинг дастлабки муҳокамаси бўлиб ўтди — унда ишончли кафолатлар кўзда тутилган. Иш билан таъминлаш давлат шўъбаси барпо этилмоқда, кадрларни тайёрлаш ва қайта тайёрлаш системаси кенгайтирилмоқда. Жумҳуриятлар билан биргаликда соғлиқни сақлаш соҳасида мамлакатда сиҳат-саломатликни муҳофаза қилиш сифатини яхшилашга қаратилган фаол сиёсат ўтказиш ҳақида Президент ҳокимияти алоҳида ғамхўрлик қилади. Хуллас, ижтимоий сиёсат доимо кучайиб ва такомиллашиб бораверади.

Ниҳоят, ўртоқлар, инқирозни бартараф этишнинг яна бир зарур шарти ҳақида гапирмоқчиман. У ҳам бўлса, мамлакатнинг маданий ва ақлу зиё имкониятларини амалий, бунёдкорлик ишига сафарбар қилишдир. Илм-фан ва санъат зиёлилари жамиятни янгилаш ва демократиялаш жараёнига, қайта қуриш сиёсатига қўшган катта, бекиёс ҳиссага таҳсинлар айтиш билан бирга, шу ҳақда гапираяпман.

Шу билан бирга, зиёлилар анчагина қисмининг кучлари ўтмиш билан муносабатни аниқлашга ва ўз орасидаги турли гуруҳларнинг муносабатларини ойдинлаштиришга сарфланаётганлиги жамиятга ёмон хизмат қилаётганини, ижтимоий онгни беқарорлаштирувчи бузғунчи эҳтиросларни қўзғатиш учун фойдаланилаётганини айтишим керак. Инқироз кескинлашган вазиятда зиёлилар бир қисмининг истеъдодлари ва билимлари халқни тинчлантиришга эмас, чигаллашган муаммоларга оқилона ёндашув йўлларини излашга эмас, балки, афсуски, бир қанча ҳолларда ёнғинни, шу жумладан миллатлараро муносабатлардаги ёнғинни аланга олдиришга қаратилган, бу соҳадаги иш ошкора душманчиликка, қон тўкилишига, жумҳуриятларнинг бир-бирига қарама-қарши қўйилишигача етиб борди. Кеча ҳам, ҳали бугун ҳам зиёлилар баъзи вакилларининг сўзи ҳамиша ҳам пухта ўйланган ва масъулиятли бўлаётгани йўқ.

Айни вақтда мен зиёлилар кўпгина намояндаларининг ташвишланаётганини, уларнинг маданият бобидаги бир талай учарлар эфирга, экранга, матбуотга ёпирилиб, зиёли деган номни, ижод эркинлигини суиистеъмол қилиб, пала-партиш, пасткаш асарларни, ғайриинсоний тубан машқларни чиқаришга киришганликлари ва шу тариқа ижтимоий ахлоққа путур етказиб, маданият тушунчасининг ўзини обрўсизлантираётганликларидан безовта бўлаётганликларини қўллаб-қувватлайман.

Мен кўпмиллатли мамлакатимизнинг барча зиёлиларига мурожаат этиб, Ватан учун масъулиятли бўлган шу пайтда ўз бурчини обдон ўйлаб кўришга чақираман. Уларнинг хайрихоҳлигига ва Президент ҳокимияти мамлакатда осойишталик ва тартибни тиклаш, чуқур халқчил ислоҳотларни давом эттириш шароитини таъминлаш учун кўрадиган амалий чора-тадбирларни қўллаб-қувватлашларига умид қиламан. Съезднинг 28 ноябрь куни бутун мамлакат маданият вакилларининг учрашувида қабул этилган ва барча поғоналардаги Олий Кенгашларга қаратилган декларацияни қўллаб-қувватлашга чақираман. «Агар жамият маданиятни ҳимоя қилса, маданият жамиятни омон сақлаб қола олади» деган ифодали ном билан аталган шу ҳужжат давлатнинг маданий сиёсатига асос қилиб олиниши мумкин ва лозим. Шу ҳужжат айниқса тараққиётимизнинг шу қадар таҳликали даврида барча ҳақиқий зиёлиларнинг феъл-атвор ва фаолият мезонини ҳам белгилаб беради.

Президент ҳокимияти маданиятнинг беназир бирлаштирувчилик мавқеини англаб, айни шу руҳда иш тутаверади, жамиятнинг ижодий кучларини ҳар томонлама қўллаб-қувватлайверади, унинг маданий имкониятларини ошираверади. Бу соҳада тижорат, айниқса манфаатпарастлик ёндашувига йўл қўйиб бўлмайди. Бу соҳадаги йўл-йўриқлар белгилаб олинган, у ҳам бўлса Ватан тақдири, халқларнинг маънавий соғломлиги, мамлакатнинг ақлу зиё имкониятларини ривожлантиришдир. Мана шуларнинг ҳаммаси инсонпарвар социалистик йўл доирасида мамлакатни янгилашнинг ажралмас қисми ва қудратли омилидир.

Депутат ўртоқлар! Бир талай долзарб масалаларни маърузамга сиғдира олмадим. Мен ҳеч кечиктириб бўлмайдиган масалаларга тўхталишни зарур, деб ҳисобладим. Маърузам бошида айтган фикрни яна бир бор такрорламоқчиман. Вазият мамлакат чиқиб олган тик довондан ўтиб олиш, жамиятни янгилаш, уни жўшқин ривожлантириш йўлига олиб чиқиш асносида дуч келинган қийинчиликларни бартараф этиш учун жамики моддий, инсоний, ақлу зиё ресурсларини сафарбар этишни талаб қилмоқда.

Ҳозир энг зарур вазифалар, яқин истиқболлар, биз кўзлаётган мақсадлар равшан бўлиб қолди. Ҳамма ишга, амалий юмушларга киришмоғи керак. Сиёсатбозликка, митингбозликка, эҳтиросларни авж олдиришга, муҳолифликка қатъият билан чек қўяйлик. Бизга интизом ва ички интизом, инсоний иноқлик, зўр ғайрат билан фидокорона меҳнат қилиш ҳар қачонгидан ҳам зарурдир. Ўз кучимизга ишонч ҳам зарур. Ўзимиз ҳам бўшашмайлик, одамларни ҳам хавф солиб келаётган фалокат билан чўчитмайлик. Хуллас, бутун жамият, барча меҳнат жамоалари, ҳар биримиз сўздан ишга ўтайлик, қатъият билан олға борайлик.

ССЖИ халқ депутатларининг тўртинчи Съездида

ТАШВИШ ВА УМИД БИЛАН

(Давоми. Боши биринчи бетда).

заларни билдирдилар. Чунончи, депутат **Т. Ф. Мошняга** Молдова Жумҳуриятидаги вазият тўғрисидаги масалани съездда муҳокама қилишни таклиф этди. Депутат **А. А. Соколов** ССЖИда эркин савдо тўғрисидаги Қонун лойиҳаси кўриб чиқилишини талаб қилди. Шахс мустақиллиги ва фуқаро ҳуқуқлари тўғрисидаги Қонунга эга бўлиш зарурлиги ҳақида депутат **Р. А. Биков** гапирди.

Съезднинг тайёргарлик комиссияси ва ССЖИ Олий Кенгаши таклиф этган кун тартибининг қуйидаги барча бандлари кўпчилик овоз билан қабул қилинади:

1. ССЖИ халқ депутатларининг навбатдан ташқари учинчи Съездидан кейин сайланган ССЖИ халқ депутатларининг ваколатларини эътироф этиш тўғрисида.
2. Мамлакатдаги аҳвол ҳамда вужудга келган танг ижтимоий, иқтисодий ва сиёсий вазиятни бартараф этишга оид тадбирлар ҳақида. (ССЖИ Президентининг маърузаси).
3. Янги Иттифоқ шартномасининг умумий концепцияси ва уни тузиш тартиби тўғрисида.
4. ССЖИ Конституцияси (Асосий қонуни)га ўзгартишлар киритиш ҳақида.
5. ССЖИда умумхалқ овоз бериши (референдум)ни ўтказиш тартиби тўғрисидаги Қонун лойиҳаси ҳақида.
6. ССЖИ халқ депутатини чақириб олиш тартибига доир Қонун лойиҳаси тўғрисида.
7. ССЖИ Бош прокурорини ва ССЖИ Бош давлат ҳакамини тасдиқлаш ҳақида.
8. ССЖИ Олий Кенгаши таркибини янгилаш (алмаштириш) тўғрисида.

Кун тартибини ҳар хил масалалар банди билан тўлдириш тўғрисидаги таклиф кўриб чиқилди. Овоз бериш йўли билан бу таклиф рад этилди.

Шундан кейин ССЖИ Президентига ишончсизлик билдириш тўғрисидаги масалани кун тартибига киритиш ҳақида депутат **С. З. Умалатова**нинг таклифи кўриб чиқилди. Депутатлар ушбу масалани кўриб чиқиш учун номма-ном овозга қўйишни талаб қилдилар. Ушбу бандни кун тартибига киритишни ёқлаб 426 халқ депутати ва унга қарши 1288 депутат овоз берди. Шу тариқа ССЖИ Президентига ишончсизлик билдириш тўғрисидаги масала съезд кун тартибига киритилмади.

Съезд мажлисларини олиб бориш тартибини муҳокама қилиш чоғида депутат **В. А. Пальм** жумҳуриятлар мустақиллиги декларациялари тўғрисидаги масалани бошқа масалалар орасида асосий масала қилиб олишни таклиф этди. Ўз номини айтмаган депутат сиёсий ва ижтимоий-иқтисодий вазият тўғрисидаги мунозараларни съезднинг иккинчи қисмига қолдириш зарурлигини айтди. Депутат **С. А. Ципляев** тузатишлар киритишни бирмунча самарали қилиши лозим бўлган баъзи таклифларни баён этди. Депутат **Ю. Р. Боярск** ҳужум қилмаслик тўғрисидаги 1939 йилги Совет-Германия шартномасига сиёсий ва ҳуқуқий баҳо берувчи комиссия асосида Болтиқбўйидаги 1940 йилги воқеаларга баҳо бериши мумкин бўлган янги комиссияни тузишни таклиф этди.

Съезднинг иш тартиби ва оммавий ахборот воситаларида унинг ишини ёритиш тўғрисидаги таклифлар тасдиқланди.

Депутатлар таҳрир комиссияларини туздилар. Номзодларнинг шахсий таркиби муҳокама қилингандан кейин съезд барча ҳужжатларини узил-кесил таҳрир этувчи комиссия, шунингдек, бир қанча комиссиялар: мамлакатдаги аҳвол ҳамда вужудга келган танг ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий вазиятни бартараф этиш тадбирлари тўғрисидаги масала юзасидан съезд қарори лойиҳасини тайёрловчи комиссия; янги Иттифоқ шартномасининг умумий концепцияси ва уни тузиш тартиби тўғрисидаги масала юзасидан съезд қарори лойиҳасини тайёрловчи комиссия; давлат бошқаруви системасини такомиллаштириш муносабати билан ССЖИ Конституцияси (Асосий қонуни)га қўшимчалар ва ўзгартишлар тўғрисидаги қонун лойиҳасини узил-кесил ишлаб чиқувчи комиссия; умумхалқ овоз бериши (ССЖИ референдуми) тўғрисидаги Қонун лойиҳасини узил-кесил ишлаб чиқувчи комиссия; ССЖИ халқ депутатини чақириб олиш тартиби тўғрисидаги Қонун лойиҳасини узил-қесил ишлаб чиқувчи комиссия тасдиқланди.

Съезд котибиятининг раҳбари, Новосибирск муҳандислик-қурилиш илмгоҳининг ректори **А. П. Яненко** котибиятнинг биринчи мажлиси тўғрисида ахборот берди.

Депутатлар **Н. С. Петрушенко, В. Л. Гинзбург, В. А. Шаповаленко** муҳокама этилаётган масалалар хусусида эътироз билдирдилар.

Парламент аъзолари котибият раҳбарларининг ахборотини маълумот учун қабул қилдилар.

Съезд кун тартибидаги масалаларни муҳокама қилишга киришди.

Мандат комиссиясининг раиси **В. Г. Гидаспов**га сўз берилди. У учинчи, навбатдан ташқари Съезддан кейин ССЖИ халқ депутатларининг таркибида ўзгаришлар бўлганини айтди. Депутатлик ваколатлари муддатидан илгари тўхтатилганлиги муносабати билан учта ҳудудий, учта миллий-ҳудудий сайлов округларида ва иккита Умумиттифоқ жамоат ташкилотларида ўрни бўшаб қолган депутатлар ўрнига ССЖИ халқ депутатларига сайлов ўтказилди. Маърузачи мандат комиссияси ССЖИ Марказий сайлов комиссияси раисининг ахборотини тинглаб ва тақдим этилган ҳужжатларни текшириб, сайланган ССЖИ халқ депутатлари қонуний рўйхатдан ўтказилган, деб ҳисоблашини маълум қилди.

Съезд сайланган ССЖИ халқ депутатларининг ваколатларини эътироф этиш тўғрисида қарор қабул қилди.

Залдагилар учинчи ва тўртинчи съездлар оралиғидаги даврда вафот этган ССЖИ халқ депутатлари хотирасини бир минут сукут сақлаб ҳурмат билан эсга олдилар.

Кечки мажлисда ССЖИ Президенти **М. С. Горбачев** мамлакатдаги аҳвол ҳақида «Сўздан ишга ўтайлик, қатъият билан олға борайлик» мавзусида маъруза қилди.

(М. С. Горбачев нутқи рўзноманинг 1, 2-бетларида босилмоқда).

Мамлакатдаги вазиятни барқарорлаштиришни иқтисодиётни қатъиян соғломлаштиришдан бошламоқ керак — КПСС Татаристон вилоят комитети котиби **А. П. Лаврентьев** нутқининг асосий мазмуни ана шундай. У маъруза юзасидан музокараларни бошлар экан, иқтисодий субъективизм ва худбинлик кучайиб бораётганидан, бу аҳвол хўжалик алоқаларининг барбод бўлишига олиб келаётганидан ташвишланиб гапирди.

Нотиқ Иттифоқ шартномасини имзолашга қадар ССЖИ Президенти айтган иқтисодий битимни пайсалга солмай имзолаш зарур, деб ҳисоблайди. Депутат мудофаа комплекси корхоналарини ички бозорда ғоят тақчил бўлиб турган маҳсулотларни ишлаб чиқарадиган қилиб ўзгартириш муаммоларига эътибор берди. Конверсиянинг боришини, деб таъкидлади у, жиддий равишда ўнглаб олиш керак.

Қайта қуришни бошлаётганимизда кўп соҳаларда тезда ижобий натижаларга эришишга умид қилган эдик, деди ССЖИ Олий Кенгашининг фан, халқ маорифи, маданият ва тарбия комитети аъзоси **В. М. Рябков**. Амалда эса бошқача бўлиб чиқди. Нотиқнинг ибораси билан айтганда, ҳар бурчакда майда тоталитар режимлар барпо этилмоқда, маҳаллий «темир пардалар» ўрнатилмоқда. Мана шундай шароитда марказ ўзига хос бўлган баъзи бурчларини зиммасидан соқит қилишга уринаётганлиги хавфлидир.

Нотиқ барча хўжалик операциялари фақат биржалар ва банклар орқали амалга оширилсин, деган аниқ-равшан таклиф киритди. Шундай қилинса, мамлакат товар ҳаракатини тартибга солиш имкониятига эга бўлади, сўмнинг қадр-қиммати маълум даражада ошади. Энг кўп миқдордаги пул айнан қаерда тўпланиб қолганлигини, пинҳоний иқтисодиёт корчалонлари бу пулни қаердан олганлигини кўриб чиқиш керак, деган ғоя ҳам айтилди. Депутат бундай шароитда пулни ислоҳ қилиш мумкинлиги тўғрисидаги фикрни айтди.

Бизнинг сиёсий денгизда довул бўлмоқда, деди депутат **Н. А. Назарбоев**.

Буйруқбозлик-маъмуриятчилик системаси мажақланди, деб ҳисоблаш хом хаёлдир. Марказнинг диктаторлик мавқеи бўшашгани йўқ, маҳкамаларнинг мавқелари мустаҳкам. Масалан, бизнинг валюта ишлаб топишга уринишимизга Президентнинг ҳукумат томонидан тайёрлаб берилган ва объектив иқтисодий қонунларга зарба бераётган фармонлари тўсқинлик қилмоқда. Қозоғистон Президенти ССЖИ Вазирлар Кенгашининг сўнгги қарорини мамлакатнинг ягона иқтисодий маконини барбод этишга қаратилган яширин қўпорувчилик билан қиёслади.

Стратегик жиҳатдан, деб таъкидлади нотиқ, мен М. С. Горбачевнинг йўлига қўшиламан, лекин қайта қуриш тактикасини ўзгартириш керак. Камситилган ва таҳқирланган халқ ваъда қилинган яхшилик сари ўзгариш қани, деб сўрашга ҳақлидир. Яхши истаклар қумга тўкилган сувдек сиёсий сафсаталарда йўқ бўлиб кетди.

Мустақилликлар намойиши — Марказий ҳокимиятнинг фалаж бўлиб қолганига, маҳкамаларнинг худбинлигига жавобдир. Жумҳуриятлар марказнинг вазиятни беқарор қилувчи сиёсатидан ўзларини муҳофаза қилишга уринмоқда. Эскиликнинг барбод бўлиши объектив жараёни давомида янги Иттифоқ вужудга келади. Жумҳуриятлар ўртасидаги шартномалар бирлашиш, халқларимизнинг маънавий бирлиги, иқтисодий жипслашуви йўлида янгиланган федерациянинг негизидир.

Г. Х. Попов минтақалараро депутатлар гуруҳи топшириғига биноан сўзга чиққанлигини айтиб, бундай деди: қайта қуришнинг ҳақиқий ўзгартишларига биз ҳали киришганимиз йўқ. Унинг фикрича, ҳозирги қийинчиликлар мамлакатнинг ҳар бир фуқароси бепул бир парча ерни, давлат мулкидан ўз улушини ололмаётганлиги, ўз квартирасининг эгаси бўла олмаётганлиги билан боғлиқ. Нотиқнинг фикрича, мамлакатда партия аппарати хўжалик ва бошқа тузилмаларни ҳаддан ташқари назорат қилиши сақланиб турибди, одамларга эса энг асосий нарса: ўз муаммоларини ўз кучлари билан ҳал этиш ҳуқуқи берилмаган. Шу сабабли қайта қуриш ҳар бир кишининг, бутун халқнинг ишига айланмади, деб ҳисоблайди депутат.

Нотиқ тангликдан биргаликда чиқиш осонроқ, самарали ва оқилроқдир, деб ҳисоблайди. Бунинг устига ана шу ишнинг асосий қисмини жумҳуриятлар ўз зиммаларига олиши керак. Москва шаҳар Кенгашининг раҳбари шу билан бир вақтда кучли марказни, кучли Президент ҳокимиятини сақлаб қолишни маъқуллаб гапирди. Бу ҳокимият, хусусан, жумҳуриятларнинг ўзлари уддалаши қийин бўлган масалаларни — пул ислоҳоти, шунингдек, армияни ислоҳ қилиш ва ҳарбий саноатни конверсиялаш масалаларини ҳал қилиши лозим.

Нотиқ жамиятдаги барча қайта қуриш тарафдори бўлган кучларни жипслаштиришгина, халқ ишончига, жумҳуриятлар аҳиллигига асосланган ҳукуматни тузишгина биргаликда ҳаракат қилишни таъминлай олади, деди.

Ю. В. Блохин «Иттифоқ» депутатлар гуруҳи номидан сўзга чиқиб, гуруҳ бирлигининг негизи ягона суверен давлат сифатида ССЖ Иттифоқини ҳимоя қилиш эканлигини таъкидлади.

Қайта қуриш — бутун давлатни ислоҳ қилиш демакдир. Бироқ маълум босқичда қайта қуриш ниқоби остида унинг мақсадлари ва қоидаларидан узоқ турувчи лойиҳа амалга ошириламбошланди. Бу қарши қайта қуришдир. Иттифоқ давлатини янгилаш ўрнига у барбод этилганлигини кўриб турибмиз. Иқтисодни замонавийлаштириш ўрнига ҳаётни таъминлашнинг бутун системаси барбод этилди. Ахборот эркинлиги ўрнига журналистлар ва олимларнинг радикал кайфиятдаги тор гуруҳи монополияси вужудга келди, улар жаҳон маърифатига қўшилиш учун зарур тадбир сифатида ССЖИни тарқатиб юборишни тўғридан-тўғри талаб қилмоқдалар. Айрим минтақаларда демократия ўрнига инсон ҳуқуқларини поймол қиладиган режимларни тузиш жараёнини кўриб турибмиз.

Нотиқнинг фикрича, юз берган шароитда, давлатни сақлаб қолиш ва мустаҳкамлаш вазифаси турган бир пайтда ССЖИ Конституциясига зид бўлган барча ҳужжатларнинг амал қилишини 1992 йилнинг 1 январига қадар — Иттифоқ шартномасининг субъектларини аниқлаш, ССЖ Иттифоқи суверенитетини таъминлашга шароит яратиш, нормал федератив давлат тузиш учун тўхтатиб қўйиш зарур.

Биз мамлакатда тартиб ўрнатиш юзасидан қатъий чоралар кўрмай туриб съезддан кета олмаймиз. Депутат **С. Б. Сараев** нутқида ана шу фикр яққол айтилди. ССЖИ Олий Кенгаши ўзининг махсус мажлисида ярим йилдан кейин ССЖИ Президентининг мамлакатдаги аҳволни барқарорлаштириш мақсадида ҳозирги съездга киритган таклифлари қандай амалга оширилгани ҳақидаги маърузасини муҳокама қилиши лозим, деб ҳисоблайди деди, у.

Нотиқ ҳукуматнинг ожизлиги равшан бўлиб қолганлигини таъкидлади. Шароит қийинлигига қарамай, ҳукумат иқтисодиётнинг барбод бўлишини тўхтатиб қолиш имкониятига эга эди.

Нотиқ мамлакатда қонунийлик ва ҳуқуқ-тартиботни мустаҳкамлаш билан боғлиқ масалаларга кўпроқ эътибор берди. У милиция тўғрисида Қонун қабул қилиш, шунингдек, жиноят кодексининг оғир жиноятлар ҳақида гап борадиган моддаларини кучайтириш зарур, деган фикрни айтди.

Жамиятимизда муҳолифлик хавфли даражага етди, муҳолиф томонлар сиёсий душманга айланди, деди парламентнинг ветеранлар ва ногиронлар ишлари комитетининг аъзоси **А. И. Голяков**. Депутат мамлакатдаги сайловчиларнинг тўртдан бир қисмини ташкил этадиган кекса авлод вакиллари номидан сўнгги вақтда капитализмни тиклашга очиқдан-очиқ даъватлар қатъий эшитилаётгани ҳақида ташвишланиб гапирди.

Нотиқ ССЖИ Президентининг Иттифоқ тақдири ҳақида, хусусий мулкчилик тўғрисида референдум ўтказиш зарурати етилганлиги тўғрисидаги таклифини қўллаб-қувватлаб гапирди. Мамлакат сиёсий тузумининг келажаги ҳақида ҳам референдум ўтказиш керак, деди у сўнгра.

У ўз нутқида жамиятда юз бераётган қаттиқ мафкуравий курашда сусткашлик қилаётганлиги учун КПСС Марказий Комитетини танқид қилди.

Депутат **А. М. Мирзабеков** ўз нутқини саросимага тушиб, бақиришларга, эҳтиросларга ва айблашларга берилиб кетмасликка даъват этишдан бошлади. Сафсатабозлик турмуш даражасининг юксалишига олиб бормаслигига, балки иқтисодиётдаги фалажликни кучайтиришига ишонч ҳосил қилиш учун вақтимиз бор эди, деб сўзини давом эттирди у.

Доғистон Вазирлар Кенгаши Раисининг фикрича, мамлакатни ишлаб чиқаришнинг янада камайиши, меҳнат соҳасининг танглиги кутмоқда. Бунинг сабаби меҳнатни рағбатлантирувчи омилларнинг йўқлигидир. Бир вақтлар мамлакатга қисқа муддатда улкан муваффақиятларга эришишга имкон берган ижобий омилларни унутмаслик керак. Ўзини, ўз халқини, ўз тарихини ҳурмат қилишни ўрганиш лозим.

Миллатлараро муносабатларни аниқлаб олмас эканмиз, биз олға томон ҳаракат қила олмаймиз, деди нотиқ. Миллий можароларнинг илдизи ижтимоий заминга бориб тақалмоқда.

Депутатлар сешанба куни эрталаб мамлакатдаги аҳвол ҳақидаги маъруза муҳокамасини давом эттириш ниятидалар.

(ТАСС).

ССЖИ халқ депутатларининг тўртинчи Съездида.
Р. ЖУМАНИЕЗОВ тушириган сурат. ЎзТАГ телесурати.

Совет Социалистик Жумҳуриятлари
Иттифоқи халқ депутатлари Съездининг қарори

ССЖИ халқ депутатлари тўртинчи Съездининг котибиятини тузиш тўғрисида

ССЖИ халқ депутатлари съезди **қарор қилади:**

ССЖИ халқ депутатлари тўртинчи Съездининг Котибияти қуйидаги таркибда тузилсин:

Аасмяэ Хардо Юлович — Таллинн шаҳрининг ҳокими.

Бородин Юрий Иванович — ССЖИ Олий Кенгаши халқ саломатлигини муҳофаза қилиш комитетининг раиси.

Бурдужан Валериян Васильевич — «Пограничник» жамоа хўжалигининг раиси, Молдова ССЖ, Бричани райони, Ларга қишлоғи.

Горбунов Юрий Герасимович — «ОшКПДпроектстрой» бирлашмасининг бошлиғи, Қирғизистон ССЖ, Ўш шаҳри.

Дубко Александр Иосифович — Гродно вилояти халқ депутатлари Кенгашининг раиси.

Зелинский Игорь Петрович — И. И. Мечников номли Одесса давлат дорилфунунининг ректори, Украина ССЖ.

Канчукоева Римма Ҳамидовна — Нарткалидаги 1-ўрта мактаб ўқитувчиси, Кабардин-Балқар МССЖ, Урван райони.

Кварацхелиа Гуча Шалвовна — Грузия ССЖ Фанлар академияси тилшунослик илмгоҳининг етакчи илмий ходими, Тбилиси давлат дорилмуаллимининг профессори, Грузия ССЖ.

Киселев Геннадий Николаевич — Миллатлар Кенгашининг аҳолига халқ истеъмоли моллари етказиб бериш, савдо, коммунал-маиший ва бошқа хизматлар кўрсатиш комиссияси раиси.

Корюгин Николай Николаевич — ССЖИ 50 йиллиги номли Череповец металлургия комбинати иқтисодий тадқиқотлар лабораториясининг бошлиғи, Вологда вилояти.

Костенюк Александр Григорьевич — халқ депутатлари Оренбург вилоят Кенгаши ижроия комитетининг раиси.

Крутов Александр Николаевич — Марказий телевидение шарҳловчиси, Москва шаҳри.

Крючков Георгий Корнеевич — Украина ССЖ Вазирлар Кенгаши ҳузуридаги маслаҳатчи.

Кучерский Николай Иванович — ССЖИ 50 йиллиги номли Навоий кон-металлургия комбинатининг директори, Ўзбекистон ССЖ.

Лаурушас Витаутас Антанович — бастакор, Литва давлат консерваториясининг ректори, Вильнюс шаҳри.

Литвинцева Галина Николаевна — «Жилгражданстрой» трестига қарашли 7-қурилиш-монтаж бошқармаси пардозловчилар бригадасининг бошлиғи, Улан-Удэ шаҳри.

Мамедов Вели Гусейн ўғли — Озарбайжон Компартияси Марказий Комитети назорат-тафтиш комиссияси раисининг ўринбосари.

Мирхолиқов Темурбой — халқ депутатлари Ленинобод вилоят Кенгашининг раиси, Тожикистон Компартияси Ленинобод вилоят комитетининг биринчи котиби.

Назарян Спартион Егоевич — «Маралик» деҳқончилик фирма-жамоа хўжалигининг раиси, Арманистон ССЖ, Ани райони.

Огарок Валентин Иванович — ССЖИ давлат режалаш комитети раисининг ўринбосари.

Пирназаров Рўзигелди — Чоржўй вилоят офтальмология касалхонасининг бўлим мудири, Туркманистон ССЖ.

Плотниекс Андрис Адамович — Латвия ССЖ Олий Кенгашининг аъзоси.

Раҳимова Биҳожал — Тожикистон Компартияси Марказий Комитетининг котиби.

Ромазан Иван Харитонович — В. И. Ленин номли Магнитогорск металлургия комбинатининг бош директори, Челябинск вилояти.

Саунин Анатолий Николаевич — Иттифоқ Кенгаши режалаш ва бюджет-молия комиссияси раисининг ўринбосари.

Сайдаҳмедов Исоқжон Мамажонович — Самарқанд бирлашган авиаотрядининг командири, Ўзбекистон ССЖ.

Станкевич Сергей Борисович — халқ депутатлари Москва шаҳар Кенгаши раисининг биринчи ўринбосари.

Фотеев Владимир Константинович — ССЖИ Олий Кенгаши Ошкоралик, фуқаролар ҳуқуқлари, шикоят ва аризалари масалалари комитетининг раиси.

Хомяков Александр Иванович — Коми-Пермяклар мухтор округи Кочево районидаги «Родина» жамоа хўжалигининг раиси, Пермь вилояти.

Цибух Валерий Иванович — ССЖИ Олий Кенгаши ёшлар ишлари комитетининг раиси.

Шопанаев Кайирли Аменович — «Алма-Атакультбитстрой» трестига қарашли 17-қурилиш-монтаж бошқармаси комплекс бригадасининг бошлиғи, Қозоғистон ССЖ.

Юдин Владимир Дмитриевич — ССЖИ Олий Кенгаши Қонунчилик комитетининг аъзоси.

Яненко Аркадий Петрович. — Новосибирск муҳандислик-қурилиш илмгоҳининг ректори.

ССЖИ Олий Кенгашининг Раиси

А. ЛУКЬЯНОВ.

Москва, Кремль.
1990 йил 17 декабрь.

Совет Социалистик Жумҳуриятлари
Иттифоқи халқ депутатлари Съездининг қарори

ССЖИ халқ депутатларининг навбатдан ташқари учинчи Съездидан кейин сайланган ССЖИ халқ депутатларининг ваколатларини тўғри деб топиш тўғрисида

ССЖИ халқ депутатлари Съезди мандат комиссиясининг тақдимномасини кўриб чиқиб, ССЖИ Конституциясининг 110-моддасига мувофиқ **қарор қилади:**

Қуйидаги ССЖИ халқ депутатларининг ваколатлари тўғри деб топилсин:

Калугин Олег Данилович, 15-Краснодар миллий-ҳудудий сайлов округидан 1990 йил 2 сентябрда сайланган;

Лавринович Михаил Федорович, уруш ва меҳнат ветеранлари Бутуниттифоқ ташкилотидан 1990 йил 16 мартда сайланган;

Никольский Александр Александрович, ССЖИ Фанлар академияси ҳузуридаги илмий жамиятлар ва уюшмалардан 1990 йил 22 мартда сайланган;

Петрук-Попик Георгий Михайлович, 517-Збараж ҳудудий сайлов округидан 1990 йил 28 октябрда сайланган;

Стежко Станислав Андреевич, 424-Верхнеднепровск ҳудудий сайлов округидан 1990 йил 13 майда сайланган;

Тутеволь Игорь Николаевич, 621-Зирянов ҳудудий сайлов округидан 1990 йил 5 августда сайланган;

Чигвария Жамол Константинович, 170-Батуми миллий-ҳудудий сайлов округидан 1990 йил 18 ноябрда сайланган;

Ёқубов Валерий Азизович, 355-Душанбе-Фрунзе миллий-ҳудудий сайлов округидан 1990 йил 22 апрелда сайланган.

ССЖИ Олий Кенгашининг Раиси

А. ЛУКЬЯНОВ.

Москва, Кремль.
1990 йил 17 декабрь.

ҚАРОРЛАР ҚАБУЛ ҚИЛИШ ОСОН БЎЛМАЙДИ

МОСКВА, 17 декабрь. ЎзТАГ махсус мухбири Альфред Баранов хабар қилади:

Бугун Кремлдаги Съездлар саройида мамлакат халқ депутатларининг катта йиғини очилишида Совет Иттифоқи Гимни яна, тўртинчи марта янгради. Иттифоқдош жумҳуриятлар, миллий ва худудий тузилмалар аҳолисининг икки минг нафар мухтор вакили ўз сайловчиларининг ҳоҳиш-иродасини билдириш, ҳозир иқтисодиётда, сиёсий ва ижтимоий турмушда рўй берган жуда ўткир, танг вазият билан боғлиқ етилган масалаларни муҳокама қилиш, мақбул ечимларни, юзага келган аҳволдан қутилишнинг пухта йўлларини биргаликда топиш учун бу ерга тўпландилар.

Депутатлар тасдиқлаш учун таклиф этилган кун тартибининг ҳар бир бандида ана шундай ташвиш ва хавотирлик акс этган. Мамлакатдаги ижтимоий-иқтисодий аҳволни, сиёсий вазиятни соғломлаштириш, совет кишиларининг турмушини яхшилаш юзасидан таназзулга қарши долзарб тадбирлар дастури, янги Иттифоқ шартномаси асосида давлатимизни тубдан қайта қуриш йўллари шулар жумласидандир. Съезд ишининг дастлабки дақиқаларидаёқ у енгил бўлмаслиги, оддий қарорлар тез қабул қилинишини кутишга тўғри келмаслиги маълум бўлди.

Анжуман очилиши арафасида эса, Ўзбекистондан съездга келган ССЖИ халқ депутатлари юзага келган анъанага мувофиқ умумий муаммоларни гаплашиб олиш, Кремлда бўладиган иш билан боғлиқ масалалар юзасидан фикр алмашиш, қандай иш олиб боришларини аниқлаб олиш мақсадида жумҳуриятимизнинг доимий ваколатхонасида йиғилдилар.

Жумҳурият Президенти, ССЖИ халқ депутати И. А. Каримов олиб борган бу учрашувда Ўзбекистон сайловчиларининг юзга яқин вакили қатнашди. Президент съездда қабул қилиниши керак бўлган қарорлар Ўзбекистон учун жуда катта аҳамиятга эга эканини таъкидлаб, жумҳурият раҳбарияти ижтимоий-иқтсодий аҳволни соғломлаштириш ва барқарорлаштириш, бозор муносабатларига иложи борича осонроқ ўтишни таъминлаш — аҳолига, энг аввало, ҳозирги вақтда жумҳуриятимизда яшаётган кишиларнинг деярли ярмини ташкил этадиган камбағал табақаларга мумкин қадар зарар етказмаган ҳолда ўтиш учун амалга ошираётган тадбирлар, ишларнинг аҳволи хусусида депутатларга батафсил ахборот берди.

Учрашувда йигирма миллионли Ўзбекистон халқидан вакил бўлиб келган халқ депутатлари ҳозирги жуда ўткир вазиятда суст йўл тута олмасликлари, ниманидир кутиб ўтирмай, съездда ўз сайловчиларининг умид ва ишончларини иш билан оқлашга, уларнинг манфаатларини қаттиқ ҳимоя қилишга мажбур эканликлари айтилди. Ўзбекистон депутатлари кун тартибидаги ҳар бир банд юзасидан айтишга арзийдиган гаплари бор. Сўз берилган ҳар бир киши ўз нутқида жумҳуриятимиз меҳнаткашларининг, унинг барча кўп миллатли аҳолисининг ҳаётий манфаатларини рўёбга чиқаришга қаратилган аниқ, амалий йўлни ифодалаши муҳимдир.

Мамлакат парламентида депутатларни алмаштириш билан боғлиқ масалалар муҳокама қилинди.

ИШЛАБ ЧИҚАРИШ БАЗАСИНИ РИВОЖЛАНТИРАЙЛИК

Ўзбекистон Компартияси Марказий Қўмитасида 17 декабрь куни Марказий Қўмитанинг қурилиш ва бинокорлик материаллари масалалари кичик комиссиясининг мажлиси бўлди. Муҳокама чоғида жумҳурият бинокорлик материаллари саноати ишлаб чиқариш базасини ривожлантириш масалалари кўриб чиқилди.

Кичик комиссия кенгашида қатнашган коммунист раҳбарларнинг эътиборини халқ хўжалигининг бу тармоғидаги камчиликларга, янги йирик корхоналар, шу жумладан Майск ғишт заводи, Тошкент бинокорлик материаллари комбинати сингари корхоналар қурилишида йўл қўйилган қолоқликка қаратдилар.

Пудратчи вазирликлар ва идоралар коммунист раҳбарлари Н. Р. Ҳамроев, Х. А. Арустамян, Қ. Х. Маҳамадалиевнинг қурилишни жадаллаштириш ва бинокорлик материаллари саноати объектларини фойдаланишга топшириш юзасидан қўшимча тадбирлар кўраётганликлари хусусидаги гаплари маълумот учун қабул қилинди.

Тармоқни 1991 йилда ривожлантириш масалалари ҳам муҳокама қилинди.

ЎЗБЕКИСТОН ССЖ ПРОКУРАТУРАСИДА

Жумҳурият прокуратураси ҳайъати мажлисида фавқулодда ҳодисалар — Нукус шаҳридаги 9- ва Тошкент шаҳридаги 1-тергов қамоқхоналарида одамларни гаровга ушлаб қолиш тўғрисидаги масала муҳокама қилинди.

26 август куни Нукусда ва 29 октябрь куни Тошкентда юз берган воқеалар тергов қамоқхоналари раҳбарларининг бепарволиги ва уқувсизлиги, Қорақалпоғистон Ички ишлар вазирлиги билан Ўзбекистон Ички ишлар вазирлиги ахлоқ тузатиш ишлари бошқармаси томонидан назоратнинг йўқлиги оқибатидир, деб таъкидланди. Тергов қамоқхоналари ходимларининг йўл қўйиб бериши натижасида маҳбуслар камералардан чиқиб одамларни гаровга ушлаб олди, аслида режимли корпусларни эгаллаб олишди.

Қорақалпоғистон Ички ишлар вазирлиги ва Давлат хавфсизлиги комитетида тергов қамоқхонаси раҳбарияти қочишга тайёргарлик кўрилаётгани ҳақида, маҳбусларнинг одамларни гаровга ушлаб қолиш муддаолари тўғрисида хабардор эди. Бироқ бу хабарни назар-писанд қилмади. Жумҳурият ахлоқ тузатиш ишлари бошқармасида 9-тергов қамоқхонасида бундай фавқулодда вазиятнинг олдини олиш тадбирлари қониқарсиз бажарилаётганлигини билар эдилар. Қамоқхоналарда маҳбуслар учун тегишли жой—турмуш шароити яратишга эътибор берилмаган, интизом тадбирларини амалга ошириш чоғида қонунийлик таъминланмаган. Чунончи 9-тергов қамоқхонасида маҳбуслар олдиндан текширилмай жазоланаверган. У ерда ўтказилган прокурор текширишлари расмият учунгина бўлиб, мавжуд қўпол хатолар аниқланмаган.

Жиноий ишларни текшириш вақтида ҳам, бундай ишлар судга оширилгандан кейин ҳам маҳбуслар узоқ муддат сақланаётганлиги тергов қамоқхоналаридаги мураккаб вазиятни янада чигаллаштирмоқда. Асоссиз сансалорлик, судлар томонидан ишларнинг асоссиз равишда қўшимча тергов қилиш учун қайтарилиши маҳбуслар норозилигига сабаб бўлди, бўйсунмасликка, фактлар кўрсатганидек, тергов қамоқхонаси ходимларига фаол зўравонлик қилишга, қочиш учун уринишларга олиб келмоқда.

Қорақалпоғистон, Тошкент шаҳри ва Тошкент вилояти прокурорлари қонунга риоя этилиши устидан, дастлабки тергов ва судларда жиноий ишларни кўриб чиқиш муддатларига, тергов қамоқхоналарида қонунга риоя этилиши устидан назоратни бўшаштириб юборганликлари кўрсатиб ўтилди. Прокуратура ҳайъати ана шу масалалар юзасидан тегишли қарор қабул қилди.

(ЎзТАГ).

Наманган шаҳридаги марказий касалхонанинг куйган беморларни даволаш бўлимида малакали шифокорлар хизмат қилишмоқда. Уларга тажрибали ҳаким Рустамжон Назаралиев етакчи. Ўн етти йилдан бери ўз касбига меҳр қўйиб ишлаётган Рустамжоннинг фидойилиги туфайли беморларнинг аксарияти тузалиб кетмоқда.

СУРАТДА: Р. Назаралиев ва ҳамшира Р. Мусаева Чортоқдан келган бемор Отабек Маҳкамовга муолажа қилишмоқда.

М. ХУДОЙҚУЛОВ олган сурат.

• *Маорифимиз жонкуярлари*

ЭЗГУЛИК УЛАШИБ

Ўқувчилик йилларим ўтган мўъжазгина мактаб янги, замонавий бинога кўчиб ўтганлигини эшитиб, беҳад севиндим. Кўз олдимдан собиқ устозларим, кенг, ёруғ синф хоналарида яйраб дарс тинглаётган ўқувчиларнинг шодон чеҳралари ўтаверди. Бундан уч-тўрт йилча олдин мактаб қурилишида содир бўлган сан-салорликлардан хабардор бор эди.

— Ҳар йили таъмирлаш ҳисобига бинони амаллаб сақлаб турибмиз. Бунинг устига ёнгинамиздан ариқ оқиб ўтади. Шу сабабданми, ернинг захи кўтарилаяпти, ука, — деганди ўшанда мактаб раҳбари, халқ маорифи аълочиси Файзулла Неъматов.

Чекка сочлари оппоқ, хиёл ўйчан директорнинг ўша кунлардаги синиққан чеҳрасига қараб бу фидойи, тиниб-тинчимас инсон бошлаган иш эзгулик билан тугашини дил-дилдан истагандим.

...Бухородан Шофирконгача бир соатлик йўл. Замонавий бино менга маъқул бўлди. Ҳаммаси пухта ўйлаб қилинган. Бир томонида магазин, новвойхона, медпункт, алоқа бўлими... Билим даргоҳи посёлка ҳуснига ҳол бўлиб тушибди.

Файзулла Неъматович ўз хонасида экан. Ҳол-аҳвол сўрашдик. Суҳбатимиз тезда қўр олди.

— Ҳорманг, домла, — дедим. — Муборак бўлсин!

— Қуллуқ. Одамлар муборак бўлсинни негадир фақат менга айтишаяпти. Ҳукуматимизнинг раҳнамолиги бу.

— Одамлар ҳақ, домла. Улар ҳаммасини билишади. Ҳатто меҳнат отпускангизни ҳам мактаб қурилишига сарфлабсиз.

— Гапингиз тўғри. Бошланган ишни ора йўлда қолдиришни ёмон кўраман. Қурилиш чўзилаётганини ўйлаб, ич-ичдан эзилардим. Ташвиш билан куннинг қандай ўтганини ҳам сезмай қоларкансан киши. Гоҳо мутасадди раҳбарларнинг ҳузурига кириш учун соатлаб кутишга тўғри келган. Қийинчилик билан бўлсада, мақсадимизга эришдик. Энг муҳими — шу. Билсангиз, хайрли чарчоқдан кейинги гашт ҳам ёқимли бўлади. Мактабимиз икки қаватли, 624 ўқувчига мўлжалланган. Таълим-тарбия асосан кабинет усулида олиб борилаяпти. 160 ўринли мажлислар зали, меҳнат таълими, бичув-тикув, факультатив дарслар учун алоҳида синф хоналари, спорт зал, каттагина ошхона мавжуд. Педагогика жамоамиз 60 кишидан ошди. 20 нафари КПСС аъзоси. Ёруғ ва шинам хоналарда 721 нафар ўқувчилар фан сирларини ўрганмоқдалар. Мактаб қурилишида педагогларимиз ҳам жон куйдириб меҳнат қилишди. Кўпдан қуён қочиб қутилмас. Район партия қўмитаси ташаббуси билан ўтказилган бир шанбаликнинг ўзида 25 минг сўмлик иш бажарилди.

Файзулла Неъматович котиба қиз келтириб қўйган чойни икки-уч бор қайтариб, пахта гулли пиёлаларга шошилмай қуйди. Бирини менга узатди.

— Кўпдан буён Лабиҳовуз чойхонасининг хумори тутиб юрибди, — дея ҳазиломуз сўз бошлади у. — Ҳар икки-уч ойда бориб турардим. Ташвишлар билан бўлиб бир йилдан буён қўлим тегмайди. Бир вақтлар ҳовуз атрофида каттакон сайл бўлар, байрам кунларида турли хил таом ва ширинликлардан кўз қамашарди. Эшитишимга қараганда, шундай шаҳри азимда ҳозир бир килограмм ширинлик топиш амри маҳолмиш. Ишқилиб охири бахайр бўлсин. Йигитлик чоғларимда курашга иштиёқманд эдим. Эсимда: мусобақа бўладиган кунлари эрта тонгданоқ майдонга патли гиламлар ёйиб қўйишарди. Бу кураш бўлишидан нишона эди. Ҳовуз ёнидаги Кўкалдош мадрасасига бориб жойлашардик. Ҳақиқий кураш бўларди. Кўп бор ғолиб чиққанман. Бир эртак ўқигандим: Шоҳ ҳузурига келган киши борки, қароргоҳдаги каттакон кўзгуга қаратиларкан. Юраги тоза ёки нотозалигини, хушният ёки баднийтлигини ўша кўзгу бемалол кўрсатиб бераркан. Хушният бўлса, йўл очиқ. Бадниятлиги сезилиб қолса, ўша заҳоти жазосини оларкан. Назаримда, шаффоф сувли Лабиҳовуз худди ўша кўзгуга, Бухоронинг пешонасига ўхшайди. Унга ёмон кўз билан қараганлар абадул абад бадном бўладилар.

Стол четидаги телефон устма-уст жиринглади. Қулфи дили очилиб бораётган домланинг фикри бўлинди.

— Лаббай, — деди у дастакни кўтариб. — Ҳа, Севарой, тинчликми?

— Бугун дарсдан сўнг Бухорога бораман дегандингиз. Овора бўлиб юрманг, ўзлари келишаётган экан. Шуҳратингиз қўнғироқ қилди.

— Хўп, онаси. Бир оғиз сўзингиз. Унда дастурхонни кенгроқ тузатинг. Меҳмон бор.

Файзулла Неъматович рафиқаси билан оқшомги меҳмондорчилик тўғрисида келишиб олди-да, менга юзланди:

— Ўғлим Шуҳратжон оиласи билан Бухорода яшайди. Касби — инженер. Анчадан буён набираларни соғиниб қолгандик. Яхши бўлди. Мағзидан — данаги ширин. Уч қизимиз ота касбини танлашган. Матлуба билан Дилбар бошланғич таълим мутахассислари. Феруза — филолог, Жамила — ҳисобчи, Шерали — шофёр. Етти нафар фарзанддан йигирмага яқин набирамиз бор, — домла бироз жимиб қолди-да, сўнг ўйланиб сўзида давом этди: — Оғриқ жойларимиз кўп, ука. Мана, Орол денгизини олинг. Унинг қуриб бораётганлиги энг катта дардимиз, кулфатимиз. Аслида Оролнинг бошига шу кунларни солган ҳам ўзимиз. Режасиз сув ҳавзалари бунёд этиш, янги ер ўзлаштириш, пахтага сиғиниш Оролни фалокат ёқасига олиб келди. Уни сақлаб қолиш келажак олдидаги муқаддас бурчимиз.

Ёш авлод тарбияси ҳам мени қаноатлантирмайди. Болаларга мактаб партасиданоқ эзгулик, садоқат, ҳалоллик сингари эзгу туйғуларни мужассамлаштириш лозим. Бу мактаб, педагоглар зиммасига алоҳида масъулият юклайди. Қуш уясида кўрганини қилади, дейди халқимиз. Яхшилик ҳам, ёмонлик ҳам осмондан тушмайди. Уларни муайян шароит шакллантиради. Бултур эрта кўкламда мактабимизнинг бир гуруҳ ўқувчилари район меҳнаткашларига, мактабларнинг жамоаларига, барча ёшларга мурожаат билан чиқдилар. Бу даъватнома «Ҳар бир ўқувчининг ўз ниҳоли бўлсин» сарлавҳаси билан районимиз рўзномасида чоп этилди. Мен унинг хаёлларини бўлмаслик учун жим турардим.

— Мактабимизнинг жами ер майдони 5 гектар, — деди Файзулла Неъматович. — Ҳозир боғ-роғлар, резавор экинлардан ташқари 200 туп мевали ва манзарали кўчатлар парвариш қилаяпмиз. Икки-уч йил орасида улар ҳосилга киради. Болалик йилларим етимликда ўтган. Академик шоир Ғафур Ғуломнинг

Етимлик нимадир бизлардан сўра,
Вой бечора жоним, десам арзийди...

каби мисраларини эсласам, кўзимдан ёш чиқиб кетади. Амаким Асад бобо хонадонида ўсганман. У киши бағри кенг, фариштали одам эдилар. Айниқса, рўзғор юритишдаги тадбиркорликларини айтмай қўя қолай. Доим қорнимиз тўқ, эгнимиз бут эди. У кишининг пок хотираси олдида таъзим қиламан.

1940 йил. Бошланғич синф ўқитувчилари тайёрлаш курсини битирган Ф. Неъматов жўшқин меҳнат фаолиятини

бошлади. Вақт— оқар дарё. Қатор йиллар райондаги Ильич номли, Максим Горький номли, Шота Руставели номли, «Правда» мактабларида тил ва адабиёт фанларидан дарс берди. Бу орада Бухоро давлат педагогика олий билимгоҳининг тилшунослик куллиётини сиртдан ўқиб тугатди. 1957 йили Ленин партияси сафига кирди. Ўшанда 33 ёшда эди. Коммунист деган номга муносиб бўлиш, халқ маорифини ривожлантириш учун тер тўкиб меҳнат қилди, ҳаётга ҳамнафас бўлди. Ноҳия партия қўмитаси лектори, ўзи туғилиб ўсган Ильич номли жамоа хўжалиги партия ташкилоти котиби бўлиб ишлаган йилларида ҳам зиммасидаги бурч ва масъулиятни унутгани йўқ. Фидойилик, жонкуярлик унинг номини элга танитди, обрўсига-обрў қўшди.

Низомий номли мактабда 28 йил директорлик қилган Файзулла Неъматов 63 ёшида пенсияга чиқди. Лекин ҳозир ҳам мактабдан, ёшлардан узилиб қолгани йўқ. Адабиётдан дарси бор. Эзгулик, қадрият дарслари булар.

— Қайта қуришга раҳмат, — дейди устоз. — Ҳаётимиз янги мазмун касб этаётир. Ҳамма нарса ўз номи билан аталаяпти.

Умрининг 50 йили жарангдор, қўнғироқ овозларга пайваста. Бу савдо юзлаб тийрак қорачиқлар — фарзандларимиз олдида масъулиятни унутмасликка чорлайди. Инсон меҳрга муштоқ. У нурга, эзгуликка интилиб яшайди. Дориламон кунлар ҳали олдинда.

Дилмурод ЖАББОР.

САМАРҚАНД РАЙОНИ ЯНГИЛИКЛАРИ

ЖАСОРАТ УНУТИЛМАЙДИ

Нормуҳаммад «Ленин байроғи» колхозининг Қамчинон қишлоғида туғилиб, шу ерда вояга етди. Ёшлигидан техникага ихлос қўйди. Қишлоқдаги 22-ўрта мактабни битиргач, 44-ҳунар-техника билим юртида ўқиб, шофёрлик ва тракторчилик касбини эгаллади. Вақт соати келгач, у ҳам тенгдошлари қатори ҳарбий хизматга жўнади.

Афғонистонда байналмилал бурчини бажараётиб, қаҳрамонларча ҳалок бўлди. Яхшидан ном қолади дейишади. Ҳақ гап. Жасорату фидойилик ҳеч қачон унутилмайди. Жамоа хўжалиги, Даштакибола қишлоқ Кенгаши раҳбарлари, аҳолининг ташаббуси асосида хайрли иш амалга оширилди. Нормуҳаммад туғилиб ўсган Қамчинон кўчаси унинг номи билан аталадиган бўлди. Шу билан бирга кўчанинг бошланиш жойида байналмилалчи жангчи Нормуҳаммад Нуриддиновнинг сурати акс эттирилган мармар лавҳа ўрнатилди.

ХУШХАБАРЧИЛАР МУСОБАҚАСИ

Ёш хушхабарчи Асрор Собировни «Ленин байроғи» колхозида яшовчилар ҳурмат қилишади. Чунки у қишлоқнинг ҳар бир хонадонига бир янгилик, хушхабар билан кириб келади. У ҳар куни 10—12 километр йўл юриб, 400 хонадонга хат-хабарлар, рўзнома ва ойномаларни тарқатади. Ҳар йили обуна мавсумида ҳам ташаббускорлик қилади.

Яқинда вилоятда қизиқарли мусобақа ўтказилди. Унда 100 нафар хушхабарчилар ўзаро куч синашишди. Мусобақа шартларига кўра ҳар бир почтальон 26 дақиқада 20 дона хат, 16 дона хабарни тарқатиши лозим эди. Асрор Собиров шунча хат-хабарларни 90 хонадонга тарқатиш учун 21 дақиқагина вақт сарфлаб, ҳаммани қойил қолдирди ва мусобақанинг ғолиби бўлди. У жумҳуриятимиз пойтахти Тошкентда ўтказилган хушхабарчиларнинг жумҳурият мусобақасида фаол иштирок этди.

АБДУЛЛА НАБИЕВ ХОТИРАСИГА

Гулобод қишлоғида Абдулла Набиев хотирасига бағишлаб ўтказилган мусобақаларда Самарқанд вилоятининг турли районларидан келган йигит-қизлар ўзаро беллашишди. Қизлар ўртасида 500 метрлик масофага югуришда булунғурлик Р. Хушвақтова, 1000 метрга Г. Нарзиева, 2000 метрга О. Ризаевалар фахрли биринчи ўринни эгаллашди. 1500 метр масофага югуришда райондаги 14-мактаб ўқувчиси Мурод Рустамов ғолиб чиқиб, Тошкент вилоятида бўладиган жумҳурият мусобақасида қатнашиш ҳуқуқини қўлга киритди.

Мусобақаларда самарқандлик Д. Рустамова, нарпайлик А. Тиркалов, Г. Раҳимқулов каби спортчилар ҳам ғолибликни эгаллашди. Командалар бўйича Булунғур ноҳияси маҳорат эгалари биринчи, Нарпай райони ёшлари иккинчи ва Самарқанд ноҳияси спортчилари эса учинчи ўринни эгаллашга муваффақ бўлдилар.

А. МУҲАММАДАЛИЕВ.

• *Китоб жавонингизга*

«САБР КОСАСИНИНГ СИНИҚЛАРИ»

Ғафур Ғулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти «Шоирнинг илк китоби» туркумидаги тўпламларни босиб чиқаришни давом эттирмоқда. Яқинда яна бир нечта китоб шеърият мухлислари жавонидан ўрин олди. Улардан бири Карим Баҳриевнинг юқоридаги ном билан аталган тўпламидир. Унга ёш шоирнинг юзга яқин шеърлари ва таржималари кирган бўлиб, мавзу доираси кенг, мушоҳадаларга бой.

Карим Баҳриев илк шеърий мажмуасини «Сабр косасининг синиқлари» деб бежиз атамаган. Сабр руҳий тарбиянинг асосий унсурларидан биридир. Бу сўз замирида кўнгил тилсими яширин. У эса маънавиятимизнинг эътибордан четда қолиб кетган ноҳақ жабрланган жонли ҳолатидир. Ёш шоир ўз шеърларида айни шу ҳолатларни ёрқин бадиий тасвирлайди. Шуниси эътиборга лойиқки, шеърий мушоҳадалар ва тасвирлар гоҳ фожиавий, гоҳ аянчли, гоҳ умидбахш. Каримнинг бир шеъри қуйидаги сатрлар билан тугаши бежиз эмас:

Фақат оқшом, жимирлаб само
Хаёлимга қўяди бир ғам.
Мен севган тилсим дунё
Кирмас сенинг тушингга ҳам...

Унинг шеърлари ўйноқи, сатрлари жозибадор, ҳазил-мутойибаларга бой. Мана бир мисол:

Менинг юзим кулган эмас,
Фақат сенинг юзинг кулсин.
Мени кўрса «амаки» деб,
Ўғлинг кулсин, қизинг кулсин.

Ёш истеъдод эгаси Карим Баҳриевга келгуси ижодий ишларида муваффақиятлар тилаймиз.

«ТАНБУР»

Ёш шоир Жамол Сирожиддин ўзининг илк китобчасини «Танбур» деб атабди. Бу бежиз эмас. Юракдан ёзилган шеър мусиқа оҳангларидек янграйди. Жамол Сирожиддин бу фикрни шундай ифодалайди:

Ўрим сочинг — латиф танбур,
Мани созанда қилсанг-чи.
Бошинг кўксимга жо айлаб
Чалай, оҳимни билсанг-чи.

Мазкур тўпламдан унинг 70 дан ортиқ турли мавзуда ёзган шеърлари ўрин олган. Уларда янги фикрлар кўп.

Жамол Сирожиддиннинг «Девона Ҳумийдан намуналар» туркуми айниқса таъсирчан чиққан. У кўп ғазаллардан жамланган. Шеърларда халқона оҳангдорлик инсоннинг руҳий кечинмалари билан уйғунлашиб кетади.

«ДИЙДОР КЎПРИГИ»

Қашқадарёлик Нормурод Норқул илк тўпламини «Дийдор кўприги» деб атабди. Дарҳақиқат, бу китобча шоирни шеърият мухлислари билан боғловчи ўзига хос кўприк. Нормуроднинг шеърлари ҳам юқорида тилга олинган тенгдошлари каби мазмунли, тоғлардан тушиб келаётган биллур жилғаларга ўхшайди. Ўз йўли, мақсади ва манзили бор уларнинг. Фикримизнинг далили учун қуйидаги сатрларни келтирайлик:

Араббанди даштида
Эзгу ният гаштида
Писанд эмас ёз тиғи,
Хирмон — қуёш ёстиғи.
Ўрим қайнар авжида,
Бошоқ — денгиз мавжида...
Тун ухлайди кўрпада,
Ой — чақалоқ ўртада.

Бу сатрларни ўқиган киши кўз олдига меҳнат қайнаб тошган ғаллазор, қуёш еру кўкни қиздирган, аммо буғдой ўрими жадал бораётган дамлар келади. Шоир бунёдкорлик лавҳасини ана шундай тасвирлайди.

Истагимиз: учала ёш шоир бундан кейин ҳам ўз туйғуларини ана шундай тушунарли қилиб, оддий тилда баён этса, жозибали ва мазмундор шеърлар ёзса.

Т. ҒАФУРОВ.

Қаршида биринчи бўлиб «Саодат» дўкони ижара усулида ишлашга ўтди. Унинг пештахталарини чет эл буюмлари — кийим-кечаклар, магнитофонлар ва бошқа анжомлар безади. «Гумган» совет—корейс қўшма корхонаси тўғридан-тўғри тузилган шартномага мувофиқ бу ерга моллар етказиб бераётир.

СУРАТДА: сотувчи Раъно Холиқова.

Ш. ШАРОПОВ олган сурат. (ЎзТАГ).

• *Газетхон илҳоми*

ҚИЗЛАРЖОН

ЯРИМ ҲАЗИЛ

Узоқ хайрлашдик,
Узолмай кўзни.
Узуқ-юлуқ айтдим,
Охирги сўзни.
Сўзга-сўз демадинг,
Сал эгдинг бошни.
Ҳамон унутмайман,
Сен — қаламқошни.
Кун ўтди,
Ой ўтди,
Ўтди йиллар ҳам.
Ҳамон хотирамда
У қувонч,
У ғам.
Нега шундай бўлди
Тақдир ўйини;
Қайта кўрсатмади
Висол бўйини?
Нега?
Ўйланаман
Жавоб йўқ, жавоб.
Ё қийноқ
Қизлар-чун,
Эрурми савоб?
Гар шундай билсангиз,
Синовни қизлар,
Ўлиб-нетиб қолсак,
На қиласизлар?

ОМОНАТ

Қабристон...
Ёнида тўхтадим бироз,
Бироз охиратга
Нигоҳ ташладим—
Одамлар ётибди...
Бермайди овоз,
Эзилиб,
Эзилиб кўзим ёшладим.
Водариғ,
Одамзод омонат экан,
Меҳмон эканмиз-а,
Бир-биримизга,
Афсус,
гувоҳиман,
Тирик чоғимиз
Ғишт қалаб
Яшаймиз,
Йўқ гўримизга.

АДАШУВ

Кўрганим бор
Кўзи ожизлар,
Юрар,
Аниқ кўрсатган йўлдан.
Аммо
Баъзан ул очиқ кўзлар,
Адашади —
Сал чиқса қўлдан.

Икром СУЯРҚУЛОВ.

СПОРТ

СОВРИН — ТОШКЕНТЛИКЛАРДА

Кейинги йилларда жумҳуриятимизда спортнинг таэквондо — шарқона беллашув тури тобора оммавийлашиб бораётир. Айниқса кўплаб ёшлар тўгаракларда иштирок этиш истагини билдирмоқдалар. Лекин малакали устозларнинг етишмаслиги туфайли кўнгилдагидек натижага эришиб бўлмаётир.

Навоийда ўтказилган биринчи расмий мусобақа — федерация соврини учун беллашувлар таэквондо бўйича умидли ёшлар борлигини яққол намойиш этди. Унда етти вилоят ва пойтахт шаҳри вакиллари қатнашдилар. Команда ҳисобида пойтахтликлар ғолиб чиқдилар. Кейинги ўринлар Фарғона, Сирдарё, Тошкент, Андижон, Бухоро, Самарқанд ва Қашқадарё вилоятлари коллективларига тегди.

Шахсий беллашувларда айниқса тошкентлик Равшан Тошпўлатов, Дмитрий Пак, Улуғбек Узоқов, Санжар Мансуров, Константин Меркулов ўзларини кўрсатиб, мусобақа ғолиби бўлдилар. Шунингдек, вазн тоифаларига кўра сирдарёлик Фурқат Расулов, Сарвар Усеинов, фарғоналик Ҳусан Шираев ҳам ҳурмат шоҳсупасининг юқори поғонасига кўтарилдилар.

ИЛК БОСҚИЧ ЯКУНЛАНДИ

Маълумки, волейбол бўйича бу йилги мамлакат чемпионати (биринчи поғона) янги тартибда ўтказилмоқда. Иштирокчилар олдинига икки даврада ўзаро учрашадилар. Сўнгра кучли тўртлик аниқланади. Унда ғолиб чиққан команда олий поғонада иштирок этиш ҳуқуқини қўлга киритади. Иккинчи ўринни эгаллаган жамоа эса олий лигада ўн биринчи бўлган команда билан ўтиш турнирида куч синашади.

Биринчи поғонадаги илк босқич учрашувлари ниҳоясига етди. Унда Олмаотанинг «Дорожник» ва Ростов-Доннинг АКС коллективлари муваффақиятли қатнашиб, олтитадан очко жамғардилар.

Тошкентнинг «Шарқ қаноти» командаси 3 очко тўплади. Вакилларимиз илк босқич якунида бешинчи ўринни банд этдилар.

АНЪАНАВИЙ МУСОБАҚА

Латвиянинг Олайне шаҳрида бокс бўйича анъанавий халқаро мусобақа бўлиб ўтди. Унда майдон эгаларидан ташқари Белоруссия, Молдова, Қозоғистон, РСФСЖ, Украина ва Финляндиянинг чарм қўлқоп усталари иштирок этдилар.

Мусобақа якунида вазн тоифаларига кўра Владимир Комаров, Маҳмуд Эшонқулов (иккаласи Белоруссиядан), Арто Кеттуле (Финляндия), Евгений Горошко, Рафидин Бегов, Виталий Шаплавский, Игорь Шаплавский, Сергей Дюкин (ҳаммаси Латвиядан) ғолиб чиқдилар.

МУНОСИБ ҲИССА

Флорида штатида (АҚШ) ўсмирлар ўртасида теннис бўйича «Саншайн» соврини учун ўтказилган мусобақа ниҳоясига етди. Ҳал қилувчи финалда ССЖИ ва Канада терма жамоалари учрашдилар. Матч 2:0 ҳисобида мамлакатимиз теннисчилари фойдасига ҳал бўлди. Бу ютуққа тошкентлик Олег Огородов муносиб ҳисса қўшди. У Себастьян Ларони мағлубиятга учратди — 6:3, 6:2. Киевлик Андрей Медведев эса Даниэль Нестордан устун (1:6, 6:3, 6:3) келди.

УЧИНЧИ ҒАЛАБА

«Химик» командаси Америкада навбатдаги учрашувни ўтказди. Бу сафар воскресенсклик хоккейчилар «Бостон Брюинс» клубини 5:2 ҳисобида енгдилар. «Химик»ка ғалаба келтирган шайбаларни Яшкин (иккита), Смирнов, Квартальнов ва Трухно киритишди.

Муҳаррир
Н. ЁҚУБОВ.

Ойнаи жаҳонда

20 ДЕКАБРЬ, ПАЙШАНБА

● ЎзТВ I

11.25 Кўрсатувлар тартиби.
11.30 «Йигитча». Болалар учун фильм-концерт.
12.00 Такрорий фильмлар экрани. «Баъзида эслаб қўй». Бадиий фильм («Мосфильм»).

* * *

18.00 Кўрсатувлар тартиби.
18.05 Янгиликлар.
18.10 «Медуза нимани эшитиб қолди?» Мультфильм.
18.20 Болалар учун. «Қўғирчоқлар — менинг дўстларим».
19.00 «Бугун—Чекистлар куни».
19.30 «Ахборот» (рус тилида).
19.45 «Тилга эътибор...».
20.30 «Ахборот».
20.50 Ўзбекистон ССЖ Ички ишлар вазирлиги матбуот маркази хабар қилади.
21.00 «Кўҳна созлар». Сурнай.
21.30 Москва. «Время».
22.00 «Бобур». Пиримқул Қодировнинг «Юлдузли тунлар» романи асосида кўп серияли видеофильм премьераси. 1-қисм.
23.20 Эртанги кўрсатувлар тартиби.

● ЎзТВ II

19.00 Кўрсатувлар тартиби.
19.05 «Шаҳримиз мероси».
19.35 «Узоқ ўлкадан келганлар». Бадиий фильм («Укртелефильм»).
21.00 «Миришкорлар».

ДУШАНБЕ КЎРСАТАДИ:

21.30 Москва. «Время».
22.00 Ленинобод вилояти артистлари иштирокида мусиқий программа.
22.45 Экранда биринчи марта. «Немислар шифохонасига ташриф». Бадиий фильм. 1-серия.

● МТ I

7.00 «120 минут».
9.05 «Ҳақгўйликнинг аччиқ меваси». Тўрт серияли телевизион бадиий фильм. 4-серия.
10.15 «Иллюзион-аттракцион».
10.35 «Ҳайвонот оламида».
11.35 Мультфильм.
11.55 Болалар соати (инглиз тили дарси билан).
12.55 Коллаж.
13.00 «Время».
13.40 Шахмат бўйича жаҳон чемпионатида.

* * *

17.15 «Кутилмаган ракурс». «Экология ва ДХҚ».
17.30 «Билим» жамиятида давра суҳбати. Иттифоқ шартномаси тўғрисидаги Қонун лойиҳасининг муҳокамаси.
18.15 «...16 ёшгача ва ундан катталар».
19.00 «Время».
19.30 «Дўхтир Айболит». Мультфильм. 7-серия.
19.40 «Иттифоқ шартномаси — ҳамжиҳатликка йўл».
20.25 Долзарб интервью.
20.35 «Барча дарёлар оқади». Саккиз серияли телевизион бадиий фильм. 4-серия.
21.30 «Время».
22.00 П. Доминго, Л. Паваротти, Х. Каррерас иштирокида Римдан концерт.
23.55 «ТСН».
00.10 Шахмат бўйича жаҳон чемпионатида.

● МТ II

9.00 Эрталабки бадантарбия машқлари.

Ўқув программаси

9.15, 10.25 «Автопортрет». Илмий-оммабоп фильм.
9.35, 10.45 Табиатшунослик. 2-синф. Қиш келди.
9.55 Испан тили. 1-йил шуғулланаётганлар учун.
11.05 Испан тили. 2-йил шуғулланаётганлар учун.
11.35, 12.35 Биология. 8-синф. «Даҳшатли калтакесак» ва унинг авлодлари.
12.05 Рус тили.

*

13.05 Такрорий телефильмлар сеанси. «Умидворлик билан кутаман». 2-серия.
14.10 Ритмик гимнастика.

* * *

18.15 **ССЖИ халқ депутатлари тўртинчи съездида.**
20.15 Тунингиз хайрли бўлсин, кичкинтойлар! «Кактус ҳақида эртак».
20.30 **ССЖИ халқ депутатлари тўртинчи съездида.**
21.30 «Время» (сурдо таржимаси билан).
22.00 П. И. Чайковский. Фортепьяно ва оркестр учун 3-ми бемоль мажор концерти.
22.20 Хоккей. «Известия» рўзномасининг соврини учун халқаро турнир. ЧСФЖ — Финляндия терма командалари. 3-давр. В. И. Ленин номидаги Марказий стадионнинг Спорт саройидан кўрсатилади.
23.00 Иттифоқдош жумҳуриятлар кинопублицистикаси. «Биринчи Декретга постскриптум». Телевизион ҳужжатли фильм премьераси (Киев).
23.55 Хоккей. «Известия» рўзномасининг соврини учун халқаро турнир. Канада — ССЖИ терма командалари. В. И. Ленин номидаги Марказий стадионнинг Спорт саройидан кўрсатилади.

Д. 1991. Ўзбекистон Компартияси Марказий Комитети нашриётининг Меҳнат Қизил Байроқ орденли босмахонаси. Тошкент шаҳри. 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12